

अध्याय : एक

परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि

मूल्याङ्कन एउटा आधुनिक वैज्ञानिक धारणा हो । परीक्षा र मूल्याङ्कनबीच घनिष्ठ सम्बन्ध रहेको हुन्छ । विद्यार्थीको कुनै निश्चित उपलब्धि परीक्षण गर्ने प्रक्रिया नै परीक्षा हो । परीक्षा मूल्याङ्कन गर्ने एक साधनको रूपमा रहेको छ । नेपाली भाषा शिक्षणको प्रश्नपत्र प्रारम्भ वि.सं. १९५८ मा देवसमसेरले खोलेको भाषा पाठशालासँगै विकास हुँदै आएको पाइन्छ । राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना २०२८ त्रिभुवन विश्वविद्यालयको स्थापना कालदेखि नै शिक्षणको कार्य निरन्तर रूपमा हुँदै आएको पाइन्छ (ढकाल र खतिवडा, २०७३) ।

भाषिक मूल्याङ्कन एक जटिल प्रक्रिया हो । शिक्षण सिकाइबाट अपेक्षित उद्देश्य पूरा भए नभएको लेखाजोखा गर्न अपनाइएको उपाय नै भाषिक मूल्याङ्कन हो । भाषाका सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ जस्ता सिपहरूको मूल्याङ्कन भाषिक मूल्याङ्कनले गर्दछ । भाषिक सिपहरूको विकास मूल्याङ्कन निरन्तर रूपमा गर्नु पर्दछ (ढकाल र खतिवडा, २०७३) । 'मुरी प्रिन्ट' ले मूल्याङ्कनलाई तोकिएका सिकाइ हासिल भए नभएको निर्णय गर्न मापनबाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई यथोचित रूपमा विवेचना गर्ने प्रक्रियाको रूपमा व्याख्या गरेका छन् । 'ओरेन्स्टेइन र हड्किन्स' ले पाठ्यक्रमको सहायताले हुने सिकाइ तथा अनुभवहरूको मात्र निर्धारण गर्न आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलनको प्रक्रिया मूल्याङ्कन हो भनेका छन् (खानाल र अन्य, २०७४) ।

सिकाइको ज्ञान मापन गर्नका लागि परीक्षा लिने गरिन्छ । परीक्षा दुई किसिमले लिने गरिन्छ, लिखित र मौखिक । परीक्षामा प्रश्नहरूको निर्माण गरिन्छ । प्रश्न निर्माण गर्दा विशिष्टीकरण तालिका र विषयवस्तुलाई समेट्ने गरी हुनुपर्दछ । प्रश्न विद्यार्थीको तह, उमेरअनुसारको हुनुपर्दछ । प्रश्न विषयगत र वस्तुगत गरी दुई किसिमका हुन्छन् । विषयगतमा निबन्धात्मक प्रश्न र संक्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न पर्दछन् भने वस्तुगतमा बहुवैकल्पिक प्रश्न, खाली ठाउँ भर्ने प्रश्न, जोडा मिलाउने र ठिक बेठिक छुट्याउने प्रश्न पर्दछन् । प्रश्न सरलबाट जटिलको क्रममा राखिनुपर्दछ । प्रश्न विशिष्टीकरण तालिका सम्बन्धित शिक्षकहरू, विषयविज्ञ र मूल्याङ्कन प्रणाली समय सापेक्ष रूपमा पूरा हुने खालका हुनुपर्दछ ।

यसरी नेपाली भाषा विषयको प्रश्नपत्र निर्माण हुँदै आएका छन् । यसै सन्दर्भमा प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय स्नताकोत्तर तह दोस्रो वर्षको ने.पा.शि. ५९८ पाठ्यांशको आवश्यकता परिपूर्तिका निमित्त प्रस्तुत शोधपत्र तयार पारिएको छ ।

१.२ समस्या कथन

भाषा एक व्यवस्था हो । अरू विषयका तुलनामा नेपाली भाषा विषयको प्रश्नपत्र निर्माण कठिन हुन्छ । विद्यार्थी मापन मानसिक, बौद्धिक र संवेगात्मक पक्षको र भाषिक सिपहरूलाई मापन गर्न सक्ने खालका प्रश्नहरू निर्माण गर्नु आवश्यक हुन्छ । यस शोधपत्रमा नेपालको प्रदेश नं. १ को २०७५ सालको एस.ई.ई. परीक्षामा सोधिएको प्रश्नपत्रको अध्ययन गरिएको छ । सात ओटा सेटमा प्रश्नहरू सोधिएका छन् । यसमा प्रदेश नं. १ को प्रश्नपत्रलाई ए.पि., प्रदेश २ को बि.पि., ३ को सि.पि., ४ को को डि.पि., ५ को इ.पि., ६ को एफ.पि. र ७ को जि.पि. गरी छुट्टयाइएको छ । यसमा ए.पि. प्रश्नपत्रको विश्लेषण गरिएको छ ।

प्रश्नपत्र विशिष्टीकरण तालिकाअनुसार राखिएको हुन्छ । विशिष्टीकरण तालिकामा तोकेअनुसारका विधा वा क्षेत्र, समयका आधारमा प्रश्न तयार गर्नुपर्दछ । प्रश्नले जुन कुराको मापन गर्न खोजेको हो त्यसैको मापन गर्नुपर्दछ । प्रस्तुत शोधपत्र निम्नलिखित समस्यामा केन्द्रित छ :-

- क) कक्षा १० को एस.ई.ई. परीक्षा २०७५ मा प्रदेश नं. १ मा सोधिएको नेपाली विषयको प्रश्नपत्र विशिष्टीकरण तालिकाअनुसार छ ?
- ख) प्रश्नपत्र विश्वसनीयता र वैधताका आधारमा कस्तो छ ?
- ग) उक्त प्रश्नपत्र बाह्य र आन्तरिक विशेषताको आधारमा कस्तो छ ?

१.३ अध्ययनको उद्देश्य

प्रस्तुत अध्ययनका उद्देश्यहरू निम्नलिखित रहेका छन् :

- क) कक्षा १० को एस.ई.ई. परीक्षा २०७५ मा प्रदेश नं. १ मा सोधिएको नेपाली विषयका प्रश्नहरू विशिष्टीकरण तालिकाअनुसार भए/नभएको पत्ता लगाउनु,
- ख) उक्त प्रश्नपत्रको विश्वसनीयता र वैधताका आधारमा अध्ययन गर्नु,
- ग) उक्त प्रश्नपत्रको बाह्य र आन्तरिक विशेषताका आधारमा अध्ययन गर्नु ।

१.४ अध्ययनको औचित्य

कुनै पनि विषय वा क्षेत्रमा गरिने अध्ययनले विशेष महत्त्व दिएको हुन्छ । महत्त्वहीन कार्यबाट कुनै पनि उपलब्धि प्राप्त गर्न सकिँदैन । प्रस्तुत अध्ययनबाट खास गरी प्रश्नपत्र निर्मातालाई प्रश्नपत्र निर्माणमा देखिएका कमीकमजोरी हटाउन मद्दत पुग्नेछ । उक्त अध्ययनबाट नीतिनिर्माता पनि लाभान्वित हुने देखिन्छ, किनभने यस अध्ययनबाट पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकमा

भएका कमजोरी हटाउन गर्नुपर्ने सुधारका बारेमा नीति निर्मातालाई महत्त्वपूर्ण सहयोग पुग्दछ । यस अध्ययनबाट शिक्षकलाई प्रश्नपत्र निर्माणमा सहयोग र पृष्ठपोषण प्राप्त हुन्छ भने विद्यार्थीलाई प्रश्नपत्रको प्रकृति र रूपरेखा बारेमा पूर्व जानकारी हुन्छ ।

१.५ अध्ययनको सीमाङ्कन

प्रस्तुत शोधपत्र नेपाल सरकार राष्ट्रिय परीक्षा बोर्डद्वारा २०७५ सालको प्रदेश नं.१ को एस.ई.ई. परीक्षामा सोधिएको नेपाली विषयको प्रश्नपत्रको अध्ययनमा केन्द्रित रहेको छ । यस शोधपत्रका सीमाहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

- क) विशिष्टीकरण तालिकाका आधारमा उक्त प्रश्नपत्रको विश्लेषण,
- ख) वैधता र विश्वसनीयताका आधारमा उक्त प्रश्नपत्रको विश्लेषण,
- ग) बाह्य र आन्तरिक विशेषताका आधारमा उक्त प्रश्नपत्रको विश्लेषण ।

१.६ पारिभाषिक शब्द

प्रस्तुत शोधपत्रमा निम्न पारिभाषिक शब्दहरूको प्रयोग गरिएको छ :

- प्रश्नपत्र : एस.ई.ई. २०७५ मा सोधिएको प्रश्नपत्रको लिखित रूप बुझ्नुपर्नेछ ।
- तालिका : तालिका भन्नाले लहर र महलयुक्त सूचनाको स्वरूप बुझ्नुपर्नेछ ।
- विशिष्टीकरण तालिका : प्रश्नका अङ्कभार, किसिम, प्रकार, स्वरूप र समय भल्काउने खाका बुझ्नुपर्नेछ ।
- सामग्री : प्रश्नपत्रलाई विश्वसनीय, वैद्य र स्तरीय बनाउन सहज पार्ने वस्तु तथा उपकरणहरू बुझ्नुपर्नेछ ।
- जनसङ्ख्या : प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्दा प्रयोग गरिएको २०७५ सालको प्रदेश नं. १ को प्रश्नपत्र र अरू प्रदेशका प्रश्नपत्र सङ्ख्यालाई बुझ्नुपर्नेछ ।
- पाठ्यांश : पाठ्यांश भन्नाले पाठ्यक्रमको उद्देश्य पूरा गर्न निर्धारित पाठ्यवस्तुको भागलाई बुझ्नुपर्नेछ ।

१.७ अध्ययनको (शोधपत्रको) रूपरेखा

यस शोधपत्रलाई निम्नलिखित पाँच अध्यायमा सङ्गठन गरिएको छ ।

अध्याय एक : शोध परिचय

अध्याय दुई : पूर्वकार्यको समीक्षा तथा धारणात्मक संरचना

अध्याय तीन : अध्ययन विधि र प्रक्रिया

अध्याय चार : नतिजा, परिणाम र छलफल

अध्याय पाँच : सारांश, निष्कर्ष र सुझाव

अध्याय दुई
पूर्वकार्यको समीक्षा तथा धारणात्मक संरचना

२.१ पूर्वकार्यको समीक्षा

नेपाली भाषाको प्रश्नपत्रको अध्ययन विश्लेषण गर्ने सन्दर्भमा यस अघि केही अनुसन्धानहरू भएको देखिन्छ । तिनै अनुसन्धान कार्यमा भएका कुराहरूलाई मध्यनजर गर्दै यो अध्ययन गरिन्छ । प्रश्नपत्रमा भएका यस अधिका कार्यहरूको समीक्षा निम्नानुसार गरिएको छ :

राई (२०६७) द्वारा नेपाली भाषा शिक्षा विभाग जनता बहुमुखी क्याम्पसमा **अनिवार्य र ऐच्छिक नेपाली कक्षा ११ का २०६६ सालमा सोधिएका प्रश्नपत्रहरूको अध्ययन** शीर्षकमा शोधपत्र तयार पारिएको छ । सो शोधपत्रमा प्रश्नहरू बाह्य र आन्तरिक विशेषताका आधारमा विश्वसनीय छन् कि छैनन् ? विद्यार्थीको क्षमता र योग्यता अनुकूल भए नभएको, विशिष्टीकरण तालिकाका आधारमा प्रश्नहरू भए नभएको, पाठ्यक्रमले अपेक्षा गरेअनुसार उद्देश्य परिपूर्ति गर्ने खालका भए नभएको र ती प्रश्नका कमीकमजोरीहरू के के हुन् ? भन्ने समस्या मानिएको छ । त्यसअनुसार आन्तरिक र बाह्य विशेषताका आधारमा प्रश्नपत्रहरूको सैद्धान्तिक अध्ययन गर्नु, प्रश्नपत्रमा रहेका कमीकमजोरीहरू पहिचान गर्नु र प्रश्नपत्रमा देखिएका समस्या निराकरणका लागि सल्लाह र सुझाव दिनुलाई उद्देश्य मानिएको छ । पुस्तकालयीय विधिमा गरिएको त्यस शोधपत्रमा प्रश्नहरूको प्रस्तुति, विद्यार्थीको स्तर अनुरूप रहेको वर्णविन्यासमा त्रुटि रहेको र व्याकरण खण्डमा बढी अङ्क विभाजन गरेको भन्ने निष्कर्ष निकालिएको पाइन्छ ।

शाह (२०६९) द्वारा नेपाली भाषा शिक्षा विभाग जनता बहुमुखी क्याम्पसमा **अनिवार्य नेपाली र ऐच्छिक नेपाली कक्षा ११ का २०६८ सालमा सोधिएका प्रश्नपत्रको अध्ययन** शीर्षकमा शोधपत्र तयार पारिएको छ । सो शोधपत्रमा प्रश्नहरू बाह्य र आन्तरिक आधारमा वैद्य र विश्वसनीय छन् कि छैनन् ? विद्यार्थीको क्षमता, योग्यता अनुकूल र पाठ्यक्रमले अपेक्षा गरेको उद्देश्य पूरा गर्ने खालका छन् कि छैनन् ? र विशिष्टीकरण तालिकाअनुसार निर्माण भएका छन् कि छैनन् ? भन्ने समस्या मानिएको छ । त्यसअनुसार बाह्य र आन्तरिक आधारमा वैद्य र विश्वसनीय भए नभएको अध्ययन गर्नु, विद्यार्थीको योग्यता र क्षमताअनुसार र पाठ्यक्रमले अपेक्षा गरे अनुरूप छन् कि छैनन् जस्ता कुराहरू पत्ता लगाइ समस्या समाधानका उपायका लागि आवश्यक सल्लाह सुझाव दिनुलाई उद्देश्य मानिएको छ । पुस्तकालयीय कार्यमा गरिएको त्यस शोधपत्रमा प्रश्नहरूको प्रस्तुति विद्यार्थीको स्तर अनुरूप रहेको, व्याकरण र शब्दभण्डार क्रममा मिलाएर नराखिएको भन्ने निष्कर्ष निकालिएको पाइन्छ ।

दाहाल (२०७२) द्वारा नेपाली भाषा शिक्षा विभाग जनता बहुमुखी क्याम्पसमा नेपाली विषय कक्षा १० का २०७१ सालमा पाँच विकास क्षेत्रमा सोधिएका प्रश्नपत्रको तुलनात्मक अध्ययन शीर्षकमा शोधपत्र तयार पारिएको छ । सो शोधपत्रमा प्रश्नहरू विशिष्टीकरण तालिकाका आधारमा छन् कि छैनन् ? प्रश्नहरूको मापन गर्ने भाषिक सिपको परीक्षण गर्न प्रश्नहरू उपयुक्त छन् कि छैनन् ? ति प्रश्नका सबल र दुर्बल पक्षहरू केके छन् ? भन्ने समस्या मानिएको छ । त्यसअनुसार विशिष्टीकरण तालिकाका आधारमा प्रश्नको अध्ययन, प्रश्नको कमजोर पक्ष र सबल पक्ष पत्ता लगाउनु र प्रश्न निर्माणमा देखा परेका कमजोर पक्षलाई निराकरणका लागि सुझाव प्रस्तुत गर्नुलाई उद्देश्य मानिएको छ । पुस्तकालयीय विधिको प्रयोग गरिएको यस शोधपत्रमा कठिनाइ स्तर, अङ्कभारमा अनुपयुक्तता भएको पदयोग र पदवियोग त्रुटि जस्ता निष्कर्ष निकालिएको पाइन्छ ।

चुंडाल (२०७२) द्वारा नेपाली भाषा शिक्षा विभाग सुकुना बहुमुखी क्याम्पसमा अनिवार्य नेपाली कक्षा ८ का २०६९ सालमा जिल्ला स्तरीय परीक्षामा प्रश्नहरूको अध्ययन शीर्षकमा शोधपत्र तयार पारिएको छ । सो शोधपत्रमा प्रश्नहरू विद्यार्थीको शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक र संवेगात्मक पक्षको मापन गर्ने खालको छ कि छैन ? विशिष्टीकरण तालिकाअनुसार भए नभएको र प्रश्नहरू विश्वसनीय र वैधताका आधारमा छन् कि छैनन् र जिल्लाका प्रश्नहरूमा केके समानता र असमानता छन् भन्ने कुरा पत्ता लगाउनु जस्ता समस्याहरू रहेका छन् । त्यसअनुसार विशिष्टीकरण तालिकाअनुसार भए नभएको पाठ्यक्रम अनुरूप भए नभएको, प्रश्नहरू विश्वसनीयता र वैधताका आधारमा भए नभएको र विभिन्न जिल्लाका प्रश्नपत्रमा पाइने समानता र असमानता पत्ता लगाउनु र त्यसमा भएका कमीकमजोरी पत्ता लगाइ सुधारका उपाय सुझाउनु जस्ता उद्देश्यमा केन्द्रित छ । पुस्तकालयीय, वर्णनात्मक र विश्लेषणात्मक विधिको प्रयोग गरिएको पाइन्छ । यस शोधपत्रमा प्रश्नपत्र सरलबाट जटिलको क्रममा नभएको, विद्यार्थीको कक्षागत स्तरलाई ध्यान नदिई प्रश्न निर्माण गरिएको जस्ता त्रुटिहरू देखाउँदै पुनः त्रुटि नदोहोर्याउन निष्कर्ष तथा सुझाव समेत दिइएको पाइन्छ ।

प्रसाईं (२०७३) द्वारा नेपाली भाषा शिक्षा विभाग जनता बहुमुखी क्याम्पसमा अनिवार्य नेपाली कक्षा १० को (प्रवेशिका परीक्षा) २०७० सालमा पाँच विकास क्षेत्रमा सोधिएका प्रश्नहरूको अध्ययन शीर्षकमा शोधपत्र तयार पारिएको छ । यस शोधपत्रमा प्रश्नपत्र विश्वसनीयता र वैधताका आधारमा छन् कि छैनन् ? विद्यार्थीको योग्यता र क्षमता अनुकूल छन् कि छैनन् ?, विशिष्टीकरण तालिकाका आधारमा भए नभएको जस्ता समस्याहरू मानिएको छ । त्यसअनुसार प्रश्नपत्र विश्वसनीय र वैधताका आधारमा अध्ययन गर्नु, विद्यार्थीको योग्यता र क्षमता अनुकूल निर्माण गर्नु र ती प्रश्नका कमीकमजोरीहरू पत्ता लगाइ आवश्यक सल्लाह

सुभाब दिनुलाई उद्देश्य मानिएको छ । तुलनात्मक र पुस्तकालयीय विधिमा गरिएको त्यस शोधपत्रमा भाषागत त्रुटि, शीर्ष निर्देशनमा तह र स्तर नखुलाइएको, प्रश्नहरू अन्योलपूर्ण रहेको जस्ता त्रुटिहरू देखाउदै जति होसियारीपूर्वक प्रश्नहरू तयार गरे पनि कमजोरी रहने निष्कर्ष निकालिएको पाइन्छ ।

गुप्ता (२०७४) द्वारा नेपाली भाषा शिक्षा विभाग सुकुना बहुमुखी क्याम्पसमा अनिवार्य नेपाली कक्षा ८ का २०७२ सालमा जिल्ला स्तरीय परीक्षाका प्रश्नहरूको अध्ययन शीर्षकमा शोधपत्र तयार पारिएको छ । सो शोधपत्रमा प्रश्नहरू पाठ्यक्रम अनुरूप छन् कि छैनन् ? विद्यार्थीको शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक र संवेगात्मक पक्षको मापन गर्ने खालको छ कि छैन ? प्रश्न निर्माण गर्दा विशिष्टीकरण तालिकालाई आधार बनाइ निर्माण गरिएको छन् कि छैनन् ?, प्रश्नहरू विश्वसनीय र वैद्य छन् कि छैनन् ? भन्ने कुरा पत्ता लगाउनु जस्ता समस्याहरू रहेका छन् । त्यसअनुसार प्रश्नहरू पाठ्यक्रम अनुरूप भए नभएको, विश्वसनीय र वैद्यताका आधारमा भए/नभएको, जिल्ला स्तरीय परीक्षामा उपयोग गरिएका विभिन्न जिल्लाका प्रश्नपत्रमा पाइने समानता र असमानता पत्ता लगाउनु र प्रश्नहरूमा रहेका कमजोरीहरू पत्ता लगाइ तिनको सुधारका लागि आवश्यक उपाय दिनुलाई उद्देश्य मानिएको छ । तुलनात्मक, वर्णनात्मक तथा विश्लेषणात्मक र सामग्री सङ्कलन विधिमा गरिएको त्यस शोधपत्रमा प्रश्नपत्र सरलबाट जटिलको क्रममा हुनुपर्ने, भाषिक सिप अनुरूप निर्माण गर्नुपर्ने, पाठ्यक्रमका सबै विद्यालाई समेटेर प्रश्न निर्माण गर्नुपर्ने जस्ता निष्कर्ष तथा सुभावसमेत दिइएको पाइन्छ ।

यसरी नेपाली भाषाका प्रश्नपत्रको हालसम्म हेर्दा थुप्रै अध्ययन विश्लेषण गरिएको पाइन्छ । अध्ययन र विश्लेषण गर्दा विभिन्न त्रुटिहरू देखा परेको देखिन्छ । यस्ता कुराको अध्ययनका लागि प्रस्तुत शोधपत्र तयार पारिएको छ ।

२.२ पूर्वकार्यको उपयोगिता/कार्यान्वयन

माथि प्रस्तुत गरिएका पूर्वकार्यहरू विभिन्न सालका जिल्ला स्तरीय परीक्षामा सोधिएका अनिवार्य नेपाली विषयका प्रश्नपत्रहरूको तुलनात्मक अध्ययन, एस.एल.सी. परीक्षामा पाँच विकास क्षेत्रमा सोधिएका नेपाली भाषाका प्रश्नहरूको विश्लेषण साथै कक्षा ११ को परीक्षामा सोधिएका नेपाली विषयको प्रश्नपत्रहरूको अध्ययन रहेका छन् । उक्त पूर्वकार्यहरूमा सङ्कलित प्रश्नपत्रहरूको मूल्याङ्कन तथा सैद्धान्तिक पृष्ठभूमिका आधारमा प्रश्ननिर्माणको तुलनात्मक र सैद्धान्तिक विश्लेषण गरिएको छ । प्रश्न निर्माणमा देखा परेका कमजोरीहरू पहिचान गरी सुभावसमेत पेश गरिएको छ । सबै पूर्वकार्यहरूको तुलनात्मक मूल्याङ्कन गरिएकाले यस अध्ययनका लागि उपयोगी रहेका छन् ।

माथि उल्लिखत विविध सन्दर्भका आधारमा तयार गरिएका पूर्वकार्यहरूले शोधलाई आधारभूत सैद्धान्तिक पृष्ठभूमि प्रदान गरेको छ । पूर्वकार्यहरूको विश्लेषणले शोधार्थीलाई बाह्य वैधता र विश्वसनीयताको अध्ययन गर्नका लागि सहयोग गरेको छ । पूर्वकार्यहरूको विश्लेषणले शोधार्थीलाई अनुसन्धेय विषयका बारेमा समस्याको विशिष्टीकरण र पारिभाषीकरण गर्न सहयोग गरेको छ । पूर्वकार्यका सुझावहरूले अध्ययनका लागि उपयोगी तरिका अपनाउन मार्गदर्शन गरेको छ । पूर्वकार्यहरू विभिन्न सालका प्रश्नहरूको तुलनात्मक अध्ययन गरेकाले अनुसन्धेय विषयका लागि उपयोगी रहेको छ ।

२.३ सैद्धान्तिक/धारणात्मक संरचना

प्रस्तुत अध्ययन आन्तरिक र बाह्य आधारमा अध्ययन गरिएको छ । प्रस्तुत अध्ययनमा सामग्री सङ्कलन गरी पुस्तकालयीय आधारमा, वर्णनात्मक, विवरणात्मक र तुलनात्मक आधार अध्ययन गरिएको छ । निर्देशनका आधारमा अङ्क विभाजन र समय निर्धारणका आधारमा, प्रस्तुति अनुक्रमका आधारमा, प्रश्नपत्रको स्वरूपका आधारमा र भाषाका आधारमा पनि अध्ययन गरिएको छ । उक्त अध्ययनमा विशिष्टीकरण तालिकाका आधारमा तुलनात्मक अध्ययन गर्दै प्रश्नमा भएका कमीकमजोरीहरू पहिचान गरी सुझावसमेत प्रस्तुत गरिएको छ ।

अध्याय तीन अध्ययनको प्रक्रिया/विधि

३.१ अध्ययनको संरचना

प्रस्तुत अध्ययनको शीर्षक एस.ई.ई. परीक्षा २०७५ सालको अनिवार्य नेपाली विषयको 'प्रश्नपत्रको अध्ययन' मा प्रदेश नं. १ को प्रश्नपत्रको विश्लेषण रहेको छ। यस शोधकार्यका लागि आवश्यकताअनुसार मूल्याङ्कनका विधिहरूको उपयोग गरिएको छ। यस अध्ययनमा वर्णनात्मक र पुस्तकालयीय कार्यको प्रयोग गरिएको छ। यस अध्ययनमा माध्यमिक नेपाली भाषा पाठ्यक्रम, विशिष्टीकरण तालिका, नेपाली व्याकरणहरूको गुणात्मक अध्ययन गरिएको छ।

३.२ जनसङ्ख्या र नमुना

प्रस्तुत अध्ययनका लागि शोधपत्र तयार गर्दा प्रयोग गरिएको एस.ई.ई. परीक्षा २०७५ सालमा सोधिएका नेपाली विषयको प्रदेश नं. १ को प्रश्नपत्रलाई लिइएको छ। नमुना प्रश्नपत्रका रूपमा २०७४ र अरू प्रदेशका २०७५ सालको एस.ई.ई. मा सोधिएका प्रश्नहरूलाई लिइएको छ।

३.३ नमुना छनोट प्रक्रिया

प्रस्तुत अनुसन्धान कार्यका लागि लिइने नमुना भन्नाले प्रतिनिधिमूलक वस्तु सामग्री वा जनसङ्ख्याको एकाइ वा अंश बुझिने हुँदा यस अध्ययनसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण सामग्री, वस्तु वा जनसङ्ख्यालाई लिएर व्यवस्थित ढङ्गले अध्ययन गर्न अप्ठ्यारो पर्ने र उक्त अध्ययन वैज्ञानिक पनि नहुने भएकाले नमुना छनोटको आवश्यकता पर्दछ। यस किसिमको अध्ययनमा नमुना छनोटको प्रक्रियामा निश्चित पद्धति अँगाल्ने गरिन्छ। यस किसिमको नमुनाका आधारमा गरिने अनुसन्धानबाट प्राप्त निष्कर्ष समग्रमा व्यवस्थित र उपयुक्त मानिन्छ। प्रस्तुत अनुसन्धानमा पुस्तकालयीय कार्यको प्रयोग गरी नमुना छनोटका रूपमा प्रदेश नं. १ को प्रश्नपत्रलाई लिइएको छ।

३.४ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन

प्रस्तुत शोधकार्यका लागि तथ्याङ्क सङ्कलनका पद्धति तथा विधि, शोधको क्षेत्र, शीर्षक, विषयवस्तु सुहाउँदो रूपमा तथ्याङ्कहरू सङ्कलनका साधनहरूलाई प्राथमिक तथा द्वितीयक दुवै तथ्याङ्क सङ्कलनका साधनका रूपमा निम्नानुसार प्रयोग गरिएको छ।

क) प्राथमिक तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन

यस प्रकारका तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि अनुसन्धानकर्ता आफूले आवश्यक पर्ने अध्ययनको शीर्षक सम्बन्धित एस.ई.ई. परीक्षा २०७५ सालको प्रदेश नं. १ को अनिवार्य नेपाली विषयको प्रश्नपत्रलाई प्राथमिक स्रोतका रूपमा लिइएको छ ।

ख) द्वितीयक तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन

द्वितीयक तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि प्रश्नपत्र विश्लेषणका लागि सान्दर्भिक र उपयोगी हुने सामग्रीहरू, परीक्षा, मापन मूल्याङ्कन, विश्लेषण सम्बन्धी पुस्तकहरू, पाठ्यक्रम, विशिष्टीकरण तालिका, शोधपत्रहरू, अन्य प्रश्नहरू, पत्रपत्रिका, विषय विशेषज्ञहरूको सल्लाह सुझाव आदिलाई द्वितीयक स्रोतका रूपमा लिइएको छ ।

३.५ तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया

प्रस्तुत अध्ययनमा तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया मुख्य रूपमा पुस्तकालयीय कार्यको प्रयोग गरिएको छ । यो अनुसन्धान अभिलेखपरक अनुसन्धान भएकाले गोपनीयता, विश्वसनीयता र आधिकारिकतालाई ध्यानमा राखी एस.ई.ई. परीक्षा सञ्चालनको जिम्मेवारी प्राप्त निकाय सानोठिमी, भक्तपुरबाट २०७५ सालको नियमित एस.ई.ई. परीक्षाका नेपाली प्रश्नपत्रहरू उपलब्ध गरियो भने अध्ययनसँग सम्बन्धित विभिन्न सामग्रीहरू जम्मा गरियो ।

३.६ तथ्याङ्क व्याख्या र विश्लेषण

प्रस्तुत अध्ययनमा वर्णनात्मक र तुलनात्मक विधिबाट पनि तथ्याङ्कको विश्लेषण गरिन्छ साथै आगमन र निगमन विधिको पनि प्रयोग पाइन्छ । मूल्याङ्कन नै शैक्षिक कार्यक्रमलाई व्यवस्थित ढङ्गले जाँच गर्ने आधार र शैक्षिक उद्देश्यहरू कुन हदसम्म प्राप्त गर्न सकियो भनी कितान गर्ने प्रक्रिया हो । प्रस्तुत सोध शीर्षक नै मूल्याङ्कनसँग निकट सम्बन्ध राख्ने भएकाले शीर्षक अध्ययन विश्लेषणका लागि अपनाइएको सैद्धान्तिक आधार नै मूल्याङ्कन हो । प्रस्तुत शोधमा २०७५ सालको एस.ई.ई. परीक्षाका प्रदेश नं. १ को नेपाली विषयको प्रश्नहरूको अध्ययनका लागि मूल्याङ्कन पद्धति अपनाइएको छ ।

प्रश्नपत्रहरूलाई आन्तरिक र बाह्य आधारमा विश्लेषण गरिएको छ । आन्तरिक आधारलाई दुई तहमा राखेर विश्लेषण गरिएको छ । स्तरगत दृष्टिले प्रश्नपत्रको उपयुक्तता, पाठ्यवस्तुको सम्बन्ध र सामीप्यता । यसैगरी शब्दभण्डार, वर्णविन्यास, भाषा, व्याकरण, विधा, सामीप्यता, साहित्यिक वाक्य, स्तरण आदिलाई नियालिएको छ । बाह्य आधारमा भौतिक विश्लेषण, प्रश्न संयोजन, सम्पादन, लेखन, अक्षर फन्ट, चिन्ह, ठाउँ छोडाइ, पृष्ठ सङ्ख्या,

कागजको स्तर आदिलाई हेरिएको छ । सानो गल्तीले पनि विद्यार्थीले दिने उत्तरमा प्रभाव पारी शैक्षिक उद्देश्य पूरा नहुनुका साथै प्रश्ननिर्माणकर्तामाथि प्रश्न चिन्ह लाग्न सक्छ । त्यसैले प्रश्ननिर्माणकर्ता गम्भीर र सचेत हुनुपर्छ । प्रश्नपत्रमा दिइने निर्देशन, अङ्क विभाजन, समय निर्धारण, कागजको स्तर, भाषाको शुद्धाशुद्ध र छपाइ सम्बन्धी सचेत भइ प्रश्न निर्माण गर्नुपर्छ ।

अध्याय चार
नतिजा/परिणाम र छलफल

४.१ नतिजा/परिणाम

एस.ई.ई. परीक्षा २०७५ सालमा प्रदेश नं. १ मा सोधिएका प्रश्नहरूको अध्ययन गर्दा निम्न विभिन्न आधारबाट नतिजा/परिणाम उपलब्ध भएको छ ।

४.१.१ प्रश्नहरूको आन्तरिक आधारमा अध्ययन

मानव शरीरका आन्तरिक अवयवहरू जति मजबुत छन् त्यति नै बाहिरी स्वरूप तन्दुरुस्त देखिए भन्ने स्वास्थ्य र असल प्रश्नपत्र निर्माण गर्नका लागि आन्तरिक पक्षको महत्त्व रहेको हुन्छ । प्रश्नहरूलाई विश्वसनीय, वैद्य, स्तरीय र उद्देश्यपूर्ण बनाउन आन्तरिक पक्षले महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ । प्रश्न निर्माणको बाह्य पक्षले आन्तरिक पक्षलाई केही न केही प्रभाव त पार्ने गर्दछ तर उत्कृष्ट प्रश्न निर्माण गर्न आन्तरिक पक्ष नै अध्ययन तथा विश्लेषणको अनिवार्य तत्त्व मानिन्छ । प्रश्नहरूको उद्देश्यपरकता, प्रभावकारिता, स्तरयुक्तता, भाषिक सिप आदिको लेखाजोखा गर्ने कार्य प्रश्नको आन्तरिक पक्षले अध्ययन गर्दछ । प्रतिनिधि प्रश्नपत्रका प्रश्नहरूको अध्ययन विश्लेषण निम्नानुसार गर्ने जमर्को गरिएको छ ।

४.१.१.१ पाठ्यक्रम अनुरूपताका आधार

प्रश्नपत्र विद्यार्थीको शैक्षिक उपलब्धि मापनको एक महत्त्वपूर्ण साधन हो । शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप पछि विद्यार्थीहरूले निर्धारण गरेका शैक्षिक उद्देश्यहरू के कति हासिल गर्न सक्षम भए भनी प्रश्नपत्रका माध्यमबाट मापन गरिन्छ । “पाठ अन्तर्गत विभिन्न गद्य र पद्य विधाका पाठको विषयवस्तु, मूलभाव, घटना, सन्देश आदिका सम्बन्धमा गरिने परीक्षण र बोध अन्तर्गत दृष्टांश, अदृष्टांश गद्य अनुच्छेदबाट पठनबोध क्षमता परीक्षण कार्य मूल्याङ्कन हो ।” (माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम, २०५५) । तसर्थ प्रश्नले मूल्याङ्कनका साथै पाठ्यक्रमको उद्देश्य, विधा र क्षेत्र, अङ्क निर्धारण गर्न नसकेमा सम्पूर्ण शैक्षिक प्रक्रिया नै अन्योलमा पर्ने हुन्छ । यही मान्यता राखेर यहाँ पाठ्यक्रम भित्रका महत्त्वपूर्ण उपधारहरूलाई निम्न आधारमा विश्लेषण गर्न सकिन्छ ।

क) विधागत वा विषयवस्तुगत उद्देश्य र प्रश्न प्रदेश नं. १ को नेपाली विषयको प्रश्नपत्रको अध्ययन गर्दा ।

अ) व्याकरणात्मक सिप परीक्षण

१) व्याकरणात्मक प्रश्न (प्र.नं. ५, ६, ७, ८ र ९)

२) शब्दभण्डारगत प्रश्न (प्र.नं. १ र २)

- ३) वाक्य निर्माणसम्बन्धी प्रश्न (प्र.नं. ३)
- ४) हिज्जे, वर्णविन्यास, लेख्य चिन्ह सम्बन्धी प्रश्न (प्र.नं. ४ क र ख)
- आ) बोध र अभिव्यक्ति परीक्षण
- १) कथा, निबन्ध, जीवन, कविता, चिठी, वक्तृता, संवाद सम्बन्धी प्रश्न (प्र.नं. १० देखि १८ सम्म)
- इ) विषयवस्तु तथा भाषिक सिप परीक्षण
- १) पढाइ सिप परीक्षणका लागि
- क) पाठगत प्रश्नहरू (प्र.नं. १४, १५, १६, १७ र १८)
- ख) बोध प्रश्नहरू (प्र.नं. १०, ११ र १२)
- २) लेखाइ सिप परीक्षणका लागि
- क) निबन्ध (प्र.नं. १८)
- ख) कथा
- ग) जीवनी (प्र.नं. १३)
- घ) चिठी, निवेदन (प्र.नं. १३ ख)
- ङ) संवाद, वादविवाद, मनोवाद
- ३) पढाइ र लेखाइ दुवै सिप परीक्षणका लागि
- क) सारांश लेखन प्रश्न (प्र.नं. १२)
- ख) व्याख्यात्मक प्रश्न (प्र.नं. १४)
- ग) सङ्क्षिप्त प्रश्न (प्र. १५)
- घ) विवेचनात्मक प्रश्न (प्र.नं. १७)

माथि उल्लिखित निर्णयात्मक वा आवधिक परीक्षणका प्रश्नहरू बाहेक कक्षामा आन्तरिक मूल्याङ्कनका रूपमा निर्माण गर्नुपर्ने कुरा पाठ्यक्रमले तोकेकोमा तिनलाई प्रयोगात्मक रूपमा कक्षामा नै नेपाली विषय शिक्षकले लिनुपर्ने भएकाले त्यस्ता प्रश्नहरूलाई प्रश्नपत्रमा राखिएको छैन ।

ख) विषयवस्तुको सीमा र अङ्क विभाजन

नेपाली विषयका लागि माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रमले वितरण गरेका विधा र विषयवस्तुहरूलाई सात ओटै प्रदेशका प्रश्नपत्रहरूले प्रतिनिधित्व गरेका छन् । प्रश्नपत्रहरूले पाठ्यक्रम र विशिष्टीकरण तालिका २०७३ को सीमा भित्रै रही प्रश्न निर्माण गरेका छन् । यस आधारमा प्रतिनिधि प्रश्नहरू दोषरहित छन्; जम्मा १० ओटा विधालाई आधार मानी प्रश्नपत्र निर्माण गरिएको छ ।

४.१.१.२ पाठ्यक्रम तथा विशिष्टीकरण तालिकाका आधारमा

अङ्क विभाजन र समय निर्धारणलाई तालिका नं. १ र २ मा विश्लेषण गरिएको छ, यस भित्र विभिन्न विषय बुँदाहरूका आधारमा सोही अनुरूप गरिएको छ ।

तालिका सङ्ख्या १

विषयवस्तुको सीमा र अङ्क विभाजन

क्र.सं.	क्षेत्र	विधा	अङ्कभार
१	शब्दभण्डार	शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग	६
२	वर्णविन्यास	शुद्धीकरण	३
३	व्याकरण	शब्दवर्ग, शब्दनिर्माण, काल, पक्ष र भाव/अर्थ, वाक्य परिवर्तन तथा संश्लेषण, विशेषण र स्वतन्त्र वाक्य रचना	१५
४	बोध	दृष्टांश र अदृष्टांश रचनाबाट	१०
५	बुँदा टिपोट/सारांश	कथा, निबन्ध, जीवनी आदिबाट दृष्टांश	५
६	निर्देशित तथा स्वतन्त्र, रचना, व्यवहारिक लेखन	कथा/जीवन, एकाङ्की/मनोवाद/वादविवाद/चिठी	४
७	भाव विस्तार/व्याख्या/सप्रसङ्ग व्याख्या	कथा/कविता/जीवनी/निबन्ध	४
८	पाठगत बोध	क) कथा, कविता, जीवनी, प्रबन्ध, निबन्ध (संक्षिप्त उत्तरात्मक) ख) तार्किक शिल्प/समस्या समाधानात्मक	४
९	पाठगत बोध (लामो उत्तरात्मक)	कथा, कविता, जीवनी, प्रबन्ध/निबन्ध	८
१०	स्वतन्त्र रचना (सिर्जनात्मक)	निबन्ध, चिठी, मनोवाद, संवाद, वादविवाद	८

तालिका सङ्ख्या २

प्रयोगात्मक कार्यका लागि विशिष्टीकरण तालिका

क्र.सं.	क्षेत्र (सुनाइ र बोलाइ)	परीक्षण गर्ने पक्ष	अङ्कभार
१	सुनाइ	श्रुतिबोध (भाव बोध अर्थबोध, सन्दर्भबोध, अनुमान तर्फ लगायत)	१०
२	बोलाइ	क) मौखिक वर्णन/ कथा, कथन ख) सस्वर वाचन	१० ५
		जम्मा	२५

विषयवस्तुको सीमा र अङ्क विभाजनका क्रममा शब्दभण्डार क्षेत्रको शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग तर्फ एकातर्फ 'क' मा ४ ओटा शब्दहरू राखी अर्कोतर्फ 'ख' मा ६ ओटा अर्थहरू दिइएकोलाई अध्ययन गर्दा समान रूपमा कठिन शब्दहरू रहेको पाइयो र प्रत्येक शब्दको अर्थ मिलेमा ०.५ अङ्क प्राप्त गर्ने देखियो । खाली ठाउँ भन्ने शब्दहरू पनि ४ ओटा वाक्यहरूमा प्रत्येकको ०.५ अङ्क निर्धारण भएको पाइयो । वाक्यमा प्रयोगमा अनुकरणात्मक, पारिभाषिक, उखान, टुक्का र निपात शब्दहरू प्रत्येकको प्रयोगमा १ अङ्क निर्धारण गरेको पाइयो । वर्णविन्यासमा वाक्यलाई शुद्ध पार्ने र शब्द छान्ने गरेर ३ अङ्क निर्धारण गरिएको छ, भने व्याकरण तर्फ विशिष्टीकरण तालिकाअनुसार नै १५ अङ्क छ भने व्याकरणका ५ ओटा पक्षहरू शब्दवर्गलाई ३, शब्द निर्माणलाई ३, काल, पक्ष र भावलाई २, वाक्य परिवर्तन तथा संश्लेषण विश्लेषणलाई ४ र स्वतन्त्र वाक्य रचनालाई ३ अङ्क छुट्याइएको पाइयो ।

बोधतर्फ अनुच्छेद दिई ५ ओटा दृष्टांश प्रश्नहरू प्रत्येकलाई १ अङ्क राखिएको र अदृष्टांश प्रश्नहरू जसमा ५ ओटा प्रश्नको प्रत्येकलाई १ अङ्कभार राखिएको पाइन्छ । सारांश लेखन र बुँदा टिपोटहरूलाई ५ अङ्क राखिएको पाइयो । निर्देशित रचनाको कथा र जीवनी मध्येबाट एक प्रश्न राखिएको र व्यावहारिक लेखनको क्षेत्रमा व्यापारिक वा व्यक्तिगत वा निवेदन क्षेत्र मध्येबाट १ प्रश्न गरी २ ओटा प्रश्न सोधि कुनै एकको उत्तर दिने यसको ४ अङ्कभार छुट्याइएको पाइयो । त्यसैगरी सप्रसङ्ग व्याख्याको ४ अङ्क, संक्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्नको ८ र समस्या समाधानात्मक प्रश्नको ४ अङ्कभार छुट्याइएको पाइन्छ । कथा, कविता, जीवनी, निबन्ध/प्रबन्धबाट स्वतन्त्र रचना र लामो उत्तरात्मक प्रश्न तर्फ १६ अङ्क निर्धारण गरिएको पाइयो ।

प्रयोगात्मक तर्फ २५ अङ्क निर्धारण गरिएको पाइयो, जसमा सुनाइतर्फ श्रुतिबोध तर्फ १० अङ्क र बोलाइ तर्फ मौखिक वर्णन/कथा कथन र सस्वर वाचनको १५ अङ्क छुट्याइएको पाइयो ।

प्रश्नहरूको निर्देशन शब्द र स्तरमा थोरै सुधार गर्न आवश्यक देखिए तापनि माथिको तालिकाको आधारमा प्रश्नहरूको अध्ययन गर्दा प्रश्न र अङ्कभार पाठ्यक्रम र विशिष्टीकरण तालिका अनुरूप नै भएकाले क्षेत्र र विधाको अङ्कभारले प्रश्नसँग उपयुक्त रूपमा सन्तुलन कायम गरेको देखिन्छ ।

ग) समय निर्धारण

प्रदेश नं. १ को नेपाली विषयको प्रश्नपत्रको विशिष्टीकरण तालिकाका आधारमा अध्ययन गर्दा प्रश्नपत्रमा समयलाई मिनेटमा प्रश्न अनुरूप वितरण गरिएको छैन । समय २ घण्टा १५ मिनेट लेखिएको छ । प्रश्नको अङ्कभार र समयको सापेक्षता हेर्दा सामान्यतया ठीक भएता पनि लामो उत्तर र छोटो उत्तर आउने प्रश्नहरूलाई अङ्कअनुसार समय तोक्न आवश्यक देखिन्छ किनकि ७५ पूर्णाङ्क दिइएको छ । प्रश्नको प्रकृति र प्रश्नको लम्बाइअनुसार विद्यार्थी स्वयम्ले नै समयको सन्तुलन मिलाउनु पर्ने देखिन्छ । अङ्क र मिनेट बराबर मिल्ने अवस्था नभएकाले समय देखाउन आवश्यक देखिन्छ ।

४.१.१.२.१ प्रश्नपत्रमा प्रश्नहरूको क्रमिकता

तालिका सङ्ख्या १ मा उल्लेखित भएको प्रश्नहरूको क्रमअनुसार नै प्रश्नहरूको क्रमिकता प्रश्नपत्रमा पाइन्छ । पाठ्यक्रम र विशिष्टीकरण तालिकामा देखाइएको प्रश्नहरूको क्रमिकतालाई आधार मानी प्रश्न निर्माण गरिएको छ । अन्तिममा लामा प्रश्न राख्दा प्र.नं. १ देखि नै उत्तर दिने चाहने विद्यार्थीहरूलाई पछाडि समय नपुग्ने डर मनमा रहन्छ । यो सबै परीक्षार्थीहरूले अनुभव गरेको कुरा हो । समयको अभावमा जानेर पनि बढी अङ्क आउने प्रश्न छुट्ने डरले विद्यार्थीहरू चिन्तित भइ पिरोलिने स्थितिको सिर्जना हुने भित्रभित्रैको अवस्था रहे तापनि विशिष्टीकरण तालिकाका आधारमा शिक्षण र मूल्याङ्कनमा सरलबाट जटिलतिरको सूत्रअनुसार प्रश्नहरूको क्रमिकता राखिनु उपयुक्त देखिन्छ ।

४.१.१.३ भाषिक सिप पक्षहरूको परीक्षणका आधारमा

भाषा भनेको उच्चरित ध्वनि वा बोली हो । भाषा विषयसम्बन्धी परीक्षण भन्नु नै भाषिक सिपहरू (सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ) को परीक्षण भन्नु हो । विचारको आदान वा ग्रहण सुनाइ र पढाइबाट हुन्छ र विचारको प्रदान बोलाइ र लेखाइबाट हुन्छ । विचार विनिमय गर्न आदान प्रदानमा सबल हुनुपर्छ, अनि मात्र भाषाको मर्म प्रस्तुत हुन्छ । भाषा शिक्षणमा विषयवस्तु गौण र भाषिक सिपहरू प्रमुख हुन्छन् । सुनाइ र बोलाइ प्रारम्भिक र सरल सिप हुन् भने पढाइ र लेखाइ जटिल र उत्तरवर्ती सिप हुन् । सुनाइ र बोलाइ सिपको विकास अनौपचारिक रूपमा पनि हुन्छ तर पढाइ र लेखाइ सिपको विकासका लागि औपचारिक शिक्षण सिकाइ वातावरण आवश्यक हुन्छ (ढकाल र खतिवडा, २०७३:१०१) । भाषिक सिप वा भाषिक कला विकासका लागि भाषाका चारओटा सिपहरूको विकास आवश्यक हुन्छ, किनकि यी चारै ओटा सिप एकअर्कासँग अन्तरसम्बन्धित हुन्छन् । परम्परागत दृष्टिमा मूल्याङ्कन केवल लेखाइ कार्यबाट मात्र हुने गरेको र अन्य तीन पक्षलाई उपेक्षा गरिएको थियो, तर अहिले भाषिक सिप सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइलाई तहगत आधार बनाएर मूल्याङ्कन गर्ने प्रचलन आइसकोको छ । तल्लो तहमा सुनाइ र बोलाइलाई विशेष ध्यान दिई माथिल्लो तहमा पढाइ र लेखाइलाई बढी महत्त्व दिई सोही अनुरूप अङ्कभार र समय छुट्याइएको छ । भाषा शिक्षणमा विद्यार्थीले भाषिक सिप के कति आर्जन गरे त्यसैको मूल्याङ्कन गरिन्छ । प्रश्न निर्माण गर्दा माध्यमिक तहमा पढाइ र लेखाइ बढी प्रभावकारी हुने र भाषाका सुनाइ, बोलाइ, उच्चारण, वाचन जस्ता सिपहरूको मूल्याङ्कन कक्षा शिक्षणकै क्रममा शिक्षकले निर्माणात्मक मूल्याङ्कन अन्तर्गत गर्नुपर्दछ भन्ने कुरा माध्यमिक पाठ्यक्रमअनुसार प्रकट गरेको छ । भाषिक पक्ष अन्तर्गत पढाइ, लेखाइ सिप, शब्दभण्डार क्षमता, व्याकरणात्मक सिप परीक्षण सम्बन्धी सिपहरू पर्दछन् । यी पक्षहरूको संयोजन र सन्तुलन एस.ई.ई. परीक्षा २०७५ मा प्रदेश नं. १ मा सोधिएका नेपाली भाषाको प्रश्नपत्रको अध्ययन निम्नानुसार गरिएको छ ।

क) विशुद्ध पढाइ सिप परीक्षण र अङ्कभार

माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रमले विशुद्ध पढाइ सिपको परीक्षण गर्न पाठगत विभिन्न विधाहरू समावेश गरेको छ । पढाइ सिप लेख्य सामग्री उच्चारण गर्न मात्र नभई उच्चरित सामग्रीबाट अर्थबोध गर्ने तथा लिपिबद्ध ज्ञान एवम् सूचनालाई मस्तिष्कमा सङ्गठित गर्ने क्षमता भएकाले त्यस्ता प्रतिनिधिमूलक प्रश्नहरूको अध्ययन गरिएको छ । प्रतिनिधि प्रश्नहरूमा पढाइ सिपको परीक्षण गर्ने पाठगत र बोध प्रश्नहरू रहेका छन् जसको अध्ययन निम्नलिखित तालिकाबाट गरिन्छ ।

तालिका सङ्ख्या ३

विशुद्ध पढाइ सिप परीक्षण र अङ्कभार

क्र.सं.	पूर्णाङ्क	उतिर्णाङ्क	संक्षिप्त उत्तरात्मक				पठनवेध				जम्मा	
			जप्र	उदिप्र	अभा	जअभा	जप्र	उदिप्र	अभा	जअभा	प्रसं.	अभा
१	७५	२७	४	३	४	१२	२	२	५	१०	६	२२

माथिको तालिका सम्बन्धित विशिष्टीकरण तालिका अनुरूप पढाइ सिपको परीक्षण गर्न खास गरेर प्रश्न नं. १५ र १६ अध्ययन गर्दा माथि दिइएको अङ्कभार उही देखिन्छ। प्रश्न नं. १५ मा १ विकल्प सहित तीनओटा प्रश्नहरू समावेश गरिएको छ, जसको प्रति प्रश्न अङ्कभार ४ रहेको छ। पहिलो प्रश्नमा कवितांश पढी त्यसको आधारमा उत्तर दिनुपर्ने त्यसैगरी दोस्रो प्रश्नमा जीवनीको अंश पढी त्यसको आधारमा उत्तर दिनुपर्ने र तेस्रो प्रश्नमा कथाको केही अंश पढी त्यसको आधारमा उत्तर दिनुपर्ने देखिन्छ, जसमध्ये २ ओटा प्रश्नको उत्तर दिन आवश्यक मानिएको छ। त्यसैगरी प्रश्न नं. १६ मा कथाको पात्रका ठाउँमा आफू भए के गर्नु हुन्थ्यो ? भनी आफ्नो तर्क दिनुपर्ने समस्या समाधान गर्ने खालको प्रश्न राखिएको देखिन्छ र त्यसको अङ्कभार ४ राखिएको छ।

प्रश्न निर्माणका दृष्टिले हेर्दा प्रस्तुत तालिकामा प्रतिनिधि प्रश्नपत्रमा एस.ई.ई. २०७५ सालमा प्रदेश नं. १ मा सोधिएका प्रश्नहरू २ ओटा गरी जम्मा ६ ओटा र उत्तर दिनुपर्ने ५ ओटा रहेको उपयुक्त नै देखिन्छ।

ख) विशुद्ध लेखाइ सिप परीक्षण र अङ्कभार

लेखाइ सिप भनेको कुनै पनि कुरालाई लिखित रचनाका माध्यमबाट स्पष्ट अभिव्यक्ति गर्नु हो। सम्पूर्ण कुराहरू मुखले भनेर मात्र बुझ्न नसकिने हुँदा लेखाइ सिपको आवश्यकता पर्दछ। विशुद्ध लेखाइ सिप परीक्षण गर्न स्वतन्त्र रचना अन्तर्गत निबन्ध, चिठी, निवेदन, मनोवाद, संवाद, वादविवाद लेखन सम्बन्धी प्रश्न तथा निश्चित बुँदाहरू दिई सोही आधारमा कथा, जीवनीसमेत लेख्न लगाउने लेखाइ सिप अन्तर्गत पर्दछन्। पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकमा राखिएका निबन्ध, प्रबन्ध, चिठी, दैनिकी, कथा, जीवनी आदि विधाबाट पढाइ सिपको उद्देश्य राखिए तापनि उक्त विधाहरूको प्रयोग चाहिँ लेखाइ सिपको विकास गराउनु हो।

विशिष्टीकरण तालिकाका आधारमा प्रश्नपत्रको अध्ययन गर्दा विशुद्ध लेखाइ सिप परीक्षणका लागि प्रश्न नं. १३ मा एक विकल्प सहित २ ओटा प्रश्न दिइएको छ, जसमध्ये बाट एउटा छानी उत्तर दिनुपर्नेछ। उक्त प्रश्नको अङ्कभार ४ रहेको छ। पहिलो नं. 'क' को प्रश्न

निर्देशित रचना अन्तर्गत दिइएका बुँदाहरूका आधारमा जीवनी लेखी शीर्षक दिनुपर्ने र 'ख' मा विदेशमा गएको साथीलाई स्वदेशमै धन कमाउने सल्लाह दिई चिठी लेख्नुपर्ने व्यवहारिक लेखन अन्तर्गतको दिइएको छ। यसैगरी प्रश्न नं. १८ मा स्वतन्त्र रचना अन्तर्गत निबन्ध लेखनमा दुई विकल्प सहित ३ ओटा प्रश्न दिइएको छ, जसमध्ये एउटा छानी उत्तर दिनुपर्ने हुन्छ उक्त प्रश्नको अङ्कभार ८ राखिएको छ। यसरी हेर्दा विशुद्ध लेखाइ सिप परीक्षणका लागि जम्मा १२ अङ्क विभाजन गरिएको देखिन्छ, भने लेखाइ सिपका अन्य पक्षहरू नियामा, प्रतिवेदन, विज्ञापन आदि जस्तालाई पाठ्यक्रम र विशिष्टीकरण तालिका तथा प्रश्न निर्माणकर्ताले समेत समेट्न नसकेको देखिन्छ।

ग) पढाइ लेखाइ एकीकृत सिप परीक्षण र अङ्कभार

प्रतिनिधि प्रश्नहरूको अध्ययन गर्दा विशुद्ध पढाइ सिप र विशुद्ध लेखाइ सिप परीक्षणका अतिरिक्त पढाइ र लेखाइ एकीकृत सिप परीक्षण हुने खालका प्रश्नहरू पनि प्रतिनिधि प्रश्नहरूमा देखिएको छ, जसलाई निम्नानुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका सङ्ख्या ४

पढाइ लेखाइ एकीकृत सिप परीक्षण र अङ्कभार

क्र.सं.	पू.	उ.	लामो उत्तरात्मक		संक्षिप्त उत्तरात्मक		सारांश लेखन		सप्रसङ्ग		जम्मा	
			प्र.सं.	अ.भा.	प्र.सं.	अ.भा.	प्र.सं.	अ.भा.	प्र.सं.	अ.भा.	प्र.सं.	अ.भा.
१	७५	२७	२	८	४	१२	१	५	२	४	९	२९

माथिको तालिकाका आधारमा एस.ई.ई. परीक्षा २०७५ सालमा प्रदेश नं. १ मा सोधिएको नेपाली विषयको प्रश्नपत्रलाई अध्ययन गर्दा लामो उत्तरात्मक प्रश्नको लागि एक विकल्प सहित ८ अङ्कभार दिइएको, संक्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्नका लागि निम्न विकल्प सहित १२ अङ्कभार, सारांश लेखनको लागि एक प्रश्न र अङ्कभार ५ छुट्याइएको र सप्रसङ्ग व्याख्यात्मक प्रश्नका लागि एक विकल्प सहित २ प्रश्न, जसको अङ्कभार ४ छुट्याइएको देखिन्छ। पढाइ, लेखाइ एकीकृत सिप परीक्षणका लागि जम्मा २९ अङ्कभार छुट्याइएको पाइन्छ।

घ) भाषात्मक सिप परीक्षण र अङ्क निर्धारण

सैद्धान्तिक ज्ञानलाई भन्दा भाषिक शुद्धतासम्बन्धी प्रयोगलाई जोड दिने सिपलाई भाषात्मक सिप भनिन्छ। भाषा तत्त्व सिपलाई व्याकरणात्मक सिप पनि भन्न सकिन्छ। भाषालाई के कसरी प्रयोग गर्ने ? ठीक, बेठीक, शुद्ध, अशुद्धको ज्ञान गराउने शास्त्र नै व्याकरण भनिने हुँदा यो प्रयोग पक्षीय हुनु जरूरी हुन्छ। माध्यमिक शिक्षा नेपाली पाठ्यक्रम वा विशिष्टीकरण तालिका (२०७३)

मा व्याकरण क्षेत्र अन्तर्गत ६ ओटा पक्षहरू समावेश गरिएको छ, त्यसको अङ्कभार १५ कायम गरिएको छ । सुनाइ, बोलाइका लागि व्याकरणिक सिप परीक्षण कक्षागत सिकाइका अङ्कका रूपमा लिइएको छ । व्याकरणात्मक सिप परीक्षणका दृष्टिले प्रतिनिधि प्रश्न २०७५ का प्रश्नहरूको अध्ययन गर्दा खास गरेर शब्दभण्डार र वर्णविन्यासलाई बेग्लै क्षेत्र र विधामा राखी ६ ओटा पक्षलाई मिलाएर शब्दवर्गलाई ३ अङ्क, शब्द निर्माण र समास वा विग्रहलाई ३ अङ्क, काल, पक्ष र भाव/अर्थलाई २ अङ्क, वाक्य परिवर्तन तथा संश्लेषण-विश्लेषण ४ अङ्क, वाक्य रचना ३ अङ्क छुट्याइएको छ । पाठ्यक्रम र विशिष्टीकरण तालिकाका आधारसँग व्याकरणात्मक सिप परीक्षणका निम्ति प्रश्न संयोजनमा सन्तुलन राम्रो भएको पाइन्छ ।

ड) शब्दभण्डार क्षमता र परीक्षण

विशिष्टीकरण तालिकाले निर्देश गरेअनुसार शब्दभण्डार क्षमता भित्र अर्थलेखन, शब्द पहिचान र वाक्यमा प्रयोगलाई समावेश गरिएको पाइन्छ । साथै अर्थ पहिचानमा पाठमा प्रयोग भएका कुनै ४ ओटा (तत्सम, तद्भव र आगन्तुक) शब्दको अर्थ लेख्न दिइएको छ । शब्द पहिचानमा विपरीतार्थी शब्द, पर्यायवाची शब्द, अनेकार्थी शब्द र श्रुतिसमभिन्नार्थी शब्द साथै वाक्यमा प्रयोग गर्ने शब्दमा उखान, टुक्का, निपात, अनुकरणात्मक, प्राविधिक/पारिभाषिक शब्दको ज्ञान गराउने गरी निम्न तालिकाअनुसार गरिएको छ :

तालिका सङ्ख्या ५

शब्दभण्डार क्षमता र परीक्षण

अर्थ पहिचान/लेखन	प्र.सं.	१
	अङ्कभार	२
विपरीतार्थी	प्र.सं.	१
	अङ्कभार	०.५
पर्यायवाची	प्र.सं.	१
	अङ्कभार	०.५
अनेकार्थी	प्र.सं.	१
	अङ्कभार	०.५
	प्र.सं.	१

श्रुतिसमभिन्नार्थी शब्द	अङ्कभार	०.५
उखान टुक्का	प्र.सं.	१
	अङ्कभार	२
जम्मा अङ्क		६

माथिको तालिकाअनुसार प्रतिनिधि प्रश्नपत्रमा शब्दभण्डार क्षमताको परीक्षण गर्न सबै प्रश्नपत्रहरूको प्रश्न नं. १ मा समूह 'क' मा दिइएका "शब्दहरूको अर्थ समूह 'ख' बाट पहिचान गरी लेख्नुहोस्" भन्ने शीर्षकमा 'क' तर्फ ४ ओटा शब्दहरू र 'ख' तर्फ ६ ओटा अर्थहरू दिइएको छ। त्यसपछि प्रश्न नं. २ मा 'खाली ठाउँमा उपयुक्त शब्द भर्नुहोस्' भन्ने शीर्षकमा वाक्य भित्र एक ठाउँ डट डट डट दिई वाक्यको अन्त्यमा कोष्ठक भित्र तीन ओटा शब्दहरू दिइएको पाइन्छ। यसै शीर्षक भित्र विपरीतार्थी शब्द, पर्यावाची शब्द, अनेकार्थी शब्द र श्रुतिसमभिन्नार्थी शब्दहरू छुट्याई भर्नुपर्ने ४ ओटा प्रश्नहरू दिइएको छ। प्रश्न नं. ३ मा पाठमा प्रयोग भएका विभिन्न प्रकृतिका शब्दहरू (अनुकरणात्मक, प्राविधिक/पारिभाषिक, उखान, टुक्का, निपात र अन्य शब्द समेत पर्ने) २ ओटा शब्द दिई वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाइएको पाइन्छ। यसप्रकार कुल अङ्कभार ६ राखी शब्दभण्डार क्षमताको परीक्षण विशिष्टीकरण तालिका र माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रममा छुट्याइएको प्रश्नको प्रतिशत अनुरूप नै पूरा गरिएको देखिन्छ।

च) व्यावहारिक सिप परीक्षण र अङ्कभार

प्रश्नले दैनिक जीवनमा समस्या समेट्न सक्नुपर्दछ। विद्यार्थीले दैनिक जीवनमा भोगेका वा व्यवहारिकता नजिक भएका प्रश्नहरूले विद्यार्थीको क्षमता विकासमा प्रोत्साहन गर्ने हुँदा माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम २०७३ अन्तर्गत नेपाली विषयको विशिष्टीकरण तालिका निर्माण गर्दा विभिन्न व्यावहारिक सिपको परीक्षण तालिकामा देखाइएअनुसार एस.ई.ई. २०७५ को प्रदेश नं. १ को प्रश्नहरूमा पाइन्छ।

तालिका सङ्ख्या ६

व्यावहारिक सिप परीक्षण र अङ्कभार

वाक्यमा प्रयोग	प्र.सं.	१
	अङ्कभार	२
शुद्धीकरण	प्र.सं.	१
	अङ्कभार	१

शब्दवर्ग	प्र.सं.	१
	अङ्कभार	२
शब्द निर्माण	प्र.सं.	१
	अङ्कभार	२
समास र विग्रह	प्र.सं.	१
	अङ्कभार	१
काल, पक्ष र भाव/अर्थ	प्र.सं.	१
	अङ्कभार	२
वाक्य परिवर्तन तथा संश्लेषण	प्र.सं.	१
	अङ्कभार	४
स्वतन्त्र रचना	प्र.सं.	१
	अङ्कभार	३
चिठी	प्र.सं.	१
	अङ्कभार	४
जम्मा	प्र.सं.	१०
		२४

माथिको तालिकामा देखाइएअनुसार प्रश्नपत्रको अध्ययन गर्दा वाक्य निर्माण सिप, शुद्ध नेपाली बोल्ने र लेख्ने सिप, शब्दहरूको अध्ययन, निर्माण र प्रयोग सिप, समय वा काल र पक्षका आधारमा वाक्य बोल्न लेख्न सक्ने सिप, वाक्यहरू परिवर्तन गर्न राम्ररी पढ्ने, बोल्ने र लेख्ने सिप र विभिन्न प्रकारका चिठीहरू लेख्ने सिपको परीक्षण गर्न उपयुक्त ढङ्गले प्रश्न निर्माण गरिएको देखिन्छ । तालिका अनुरूप प्रश्नमा २ ओटा शब्द दिई वाक्यमा प्रयोग गर्ने दिइएको, शब्द समूहबाट शुद्ध शब्द चिनेर लेख्न जम्मा ८ ओटा शब्द र वाक्यलाई शुद्ध पारी लेख्न लगाइएको, पाँचओटा विभिन्न शब्दवर्गका शब्द रेखाङ्कन गरी छुट्याउन लगाइएको, जम्मा चारओटा शब्द उपसर्ग र प्रत्यय लगाई शब्द बनाउन दिइएको र समास वा विग्रह गर्न २ ओटा शब्द दिइएको, काल र पक्षबाट चारओटा धातु सङ्केत गरी चार ओटा वाक्यका खाली ठाउँ भर्न लगाइएको, वाक्य परिवर्तन गर्न भाववाच्य, प्रेरणार्थक, अकरण र सरल वाक्यबाट जम्मा ४ ओटा वाक्य दिइएको पाइन्छ । यसैगरी साथीलाई चिठी लेख्न भनी चिठी पनि लेख्न लगाइएको पाइन्छ । यसरी

दिइएका विभिन्न सिप परीक्षणमा प्रश्न र अङ्कभार हेर्दा पाठ्यक्रम र विशिष्टीकरण तालिका अनुरूप भएकाले विधाको अङ्कभार र प्रश्नसङ्गको सन्तुलन मिल्दो रूपमा प्रश्नहरू निर्माण भएको पाइन्छ ।

छ) उच्च दक्षता परीक्षण र अङ्कभार

उच्च दक्षताको सिप अरू सामान्य सिपहरूभन्दा विद्यार्थीमा ढिलो विकास भए तापनि यो स्थिर वा दिगो क्षमता हो । पढाइ भनेको लेख्य सामग्री उच्चारण गर्नु नभई उच्चारित सामग्रीबाट अर्थबोध गर्ने तथा लिपिबद्ध ज्ञान एवम् सूचनालाई मस्तिष्कमा सङ्ग्रहित गरी आवश्यक परेका बेला बाहिर निकाल्न सक्ने क्षमता हो । परीक्षणका दृष्टिले भाषिक सिपहरूमध्येहरू सुनाइ, बोलाइभन्दा माथिल्ला सिपहरू हुन् । प्रतिनिधि प्रश्नहरूमा पढाइ, लेखाइ सिपको परीक्षण गर्ने पाठगत र बोध प्रश्नहरू रहेका छन्, जसको अध्ययन निम्न लिखित तालिकामा देखाएर गर्न सकिन्छ ।

तालिका सङ्ख्या ७

उच्च दक्षता परीक्षण र अङ्कभार

संश्लेषण क्षमता	बुँदा टिपोट र सारांश लेखन	प्र.सं.	१
		अङ्कभार	५
निर्देशित रचना क्षमता	कथा/जीवनी, एकाङ्की/मनोवाद/वादविवाद/चिठी	प्र.सं.	२
		अङ्कभार	४
व्याख्यात्मक रचना क्षमता	कथा/कविता/जीवनी/निबन्ध	प्र.सं.	१
		अङ्कभार	४
संक्षिप्त प्रश्नोत्तर क्षमता (पाठगत बोध)	कथा, कविता, जीवनी, निबन्ध/प्रबन्ध	प्र.सं.	३
		अङ्कभार	८
लामो उत्तरात्मक क्षमता	कथा, कविता, जीवनी, निबन्ध/प्रबन्ध	प्र.सं.	२
		अङ्कभार	८
स्वतन्त्र रचना	सिर्जनात्मक क्षमता	प्र.सं.	१
		अङ्कभार	८
समस्या समाधानात्मक	तार्किक शिल्प	प्र.सं.	१
		अङ्कभार	४
जम्मा			४१

माथि प्रस्तुत गरिएको तालिकामा २०७५ सालमा सोधिएका प्रतिनिधि प्रश्नहरूमा उच्च दक्षता परीक्षणका क्षमता जाँच प्रश्न नं. १२ मा गद्यांशबाट चारओटा बुँदा टिपी सारांश लेख्न निर्देशन गरिएको छ। निर्देशित रचना क्षमताको परीक्षण गर्न प्रश्न १३ मा 'क' र 'ख' मा जीवनी र चिठी लेख्न दिइएको छ। व्याख्यात्मक रचना क्षमता नाप गर्नका लागि प्रश्न नं. १४ मा 'क' र 'ख' मा गद्यांश दिई कुनै एकको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न दिइएको छ। संक्षिप्त उत्तर लेख्न प्रश्न नं. १५ मा अध्ययन गरिएका कथा, कविता, जीवनीबाट 'क', 'ख' र 'ग' गरी सोधिएको छ। लामो उत्तर लेख्न प्रश्न नं. १७ मा 'क' र 'ख' २ ओटा प्रश्न सोधी कुनै एकको उत्तर लेख्न दिइएको छ। यसरी नै स्वतन्त्र रचना क्षमताको जाँच गर्न प्रश्न नं. १८ मा तीन ओटा शीर्षक दिई कुनै एक शीर्षकमा निबन्ध लेख्न दिइएको छ।

यसरी दक्षता परीक्षणका निम्ति १५० शब्दसम्मको गद्यांश दिई सारांश लेख्न लगाइएकोमा ५ अङ्कभार, कथा/जीवनी/मनोवाद/वादविवादबाट निर्देशित रचना मध्येबाट १ गर्ने त्यसको अङ्कभार ४ रहेको, आत्मपरक र वस्तुपरक दुईओटा पर्ने गरी कुनै ३ शीर्षक दिई तीमध्ये कुनै एकको १५० शब्द नघटाई निबन्ध लेख्न लगाउने, त्यसको अङ्कभार ८, व्याख्या गर्न २ ओटा प्रश्न दिइएको उत्तर लेख्ने जसको अङ्कभार ४ रहेको, लामो उत्तर दिने प्रश्नको अङ्कभार ८ र संक्षिप्त उत्तर लेख्न लगाइएकोमा ८ अङ्कभार तोकिएको छ। त्यसैगरी समस्या समाधानात्मक उत्तर लेख्न लगाइएकोमा ४ अङ्कभार राखिएको छ। उच्च दक्षता परीक्षण तर्फ जम्मा अङ्कभार ४१ कायम गरेको पाइन्छ।

४.१.१.४ प्रश्नमा हुनुपर्ने गुण

विद्यार्थीको क्षमता र स्तर सुहाउँदो प्रश्न निर्माण गर्न सकेमा शैक्षिक गुणस्तरमा वृद्धि गर्न सकिन्छ। प्रश्नमा हुनुपर्ने प्रचलनमा देखिएका गुणहरूमा विश्वसनीयता, वैधता, विभेदकारिता र व्यावहारिकता आदि पक्षहरू रहेका छन्। यस्ता गुणहरूलाई आधार मानेर प्रश्नपत्रको अध्ययन, विश्लेषण यहाँ गरिएको छ।

क) विश्वसनीयता

विश्वसनीयता भन्नाले विश्वासयोग्य वा विश्वास गर्न लायक भन्ने बुझिन्छ। व्यक्तिको बोली व्यवहारमा स्थिरता भयो भने उक्त व्यक्तिलाई विश्वासिलो मानिन्छ। यसको विपरीत उसले पटक-पटक बोली फेच्यो भने विश्वास गर्न सकिदैन। त्यसैगरी एउटा परीक्षणको साधन एकै व्यक्ति वा समूहमा उक्त साधनमा विश्वसनीयता रहेको मानिन्छ। अनास्तासीका अनुसार "एउटै परीक्षण पटक-पटक सञ्चालन गर्दा वा समान परीक्षणहरू एकै समयमा सञ्चालन गर्दा व्यक्तिले प्राप्त गरेको अङ्कको एकरूपता नै विश्वसनीयता हो।" यसरी कुनै पनि परीक्षणका साधनहरूको

विश्वसनीयता भन्नाले उक्त साधनलाई प्रयोग गरी समान परिस्थितिमा परीक्षण गर्दा देखाउने सम्बन्ध हो । यस्तो सम्बन्ध जति नजिक भयो, त्यति नै बढी उक्त साधनमा विश्वसनीयता हुन्छ । सम्बन्ध टाढा हुनु भनेको विश्वनीयता कम हुनु हो । कुनै साधनलाई फरक-फरक पटक परीक्षण गर्दा प्राप्त अङ्क समूहहरूबीच सहसम्बन्ध निकालेर विश्वसनीयता गुणाङ्क निर्धारण गरिन्छ । यसरी फरक-फरक परीक्षण वा पटक-पटकको उही परीक्षण बीचको अन्तर नै त्रुटि हो । यो त्रुटि जति बढी भयो त्यति नै साधनको विश्वसनीयता कम हुन्छ (खनाल र अन्य, २०७४:९७२) ।

ख) वैधता

वैधता पनि विश्वसनीयता जस्तै परीक्षणको साधनमा नभइ नहुने गुण हो । साधन विश्वसनीय हुनु भनेको त्यसले दिने नतिजामा एकरूपता, स्थिरता, समानता देखाउन सक्ने क्षमता हुनु भन्ने बुझिन्छ । तर उक्त साधनले दिने नतिजामा एकरूपता हुँदा सत्यता हुन्छ भन्ने निश्चित हुँदैन । फ्रिम्यानका अनुसार “परीक्षण साधनले जे कुरा मापन गर्ने उद्देश्य लिएको छ सोही कुराको मापन गर्न सक्ने डिग्री वैधताको सूचक हो ।” वैधताले मापनको शुद्धतालाई देखाउँछ । जे उद्देश्यको लागि साधनको निर्माण गरिएको छ, सो उद्देश्य पूरा गर्न सक्ने क्षमता वा त्यसको हद देखाउँछ (खनाल र अन्य, २०७४:९३६) ।

प्रश्नलाई वैद्य बनाउन पाठ्यक्रमका राष्ट्रिय वा तहगत उद्देश्यहरूलाई पनि उचित ख्याल गरिनु पर्दछ । प्रश्नमा सोधिएका कुरालाई त्रुटिरहित र पारदर्शी ढङ्गले परीक्षण गर्ने गुण कक्षा १० को पाठ्यक्रममा आधारित रही २०७३ मा निर्माण गरिएको विशिष्टीकरण तालिकाले निर्दिष्ट गरेको व्याकरणात्मक पक्षसँग सन्तुलन मिलाइएको देखिन्छ । प्रतिनिधि प्रश्नहरू वैधतामा आधारित रहेको देखिन्छ । वैधताका प्रकारहरूका आधारमा आधारित रहेर प्रश्नहरूलाई वैधतामा रहेको र अवैद्य रहेको अध्ययन गर्न सकिन्छ ।

अ) विषयगत वैधता

शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको उपलब्धि लेखाजोखा गर्ने प्रयोजनका लागि वा क्षेत्रमा व्यक्तिमा आएको परिवर्तनको मापन गर्ने प्रयोजनको लागि परीक्षणलाई एक महत्त्वपूर्ण साधनको रूपमा लिइन्छ । त्यसैले परीक्षणबाट प्राप्त अङ्क/नतिजाको आधारमा व्यक्तिले हासिल गरेको ज्ञान, सिप र दक्षताको व्याख्या गरिन्छ । साधनमा देखिने तोकिएको कार्यक्षेत्रको सार्थकतालाई नै विषयगत वैधता भनिन्छ । पाठ्यक्रमबाट परीक्षणको सहसम्बन्ध स्थापित गरी वैधता पत्ता लगाइन्छ भने यस्तो वैधतालाई विषयगत वैधता भनिन्छ (खनाल र अन्य, २०७४:९४९) ।

यसैगरी विषयगत वैधतामा स्तरअनुसार प्रश्नमा शुद्धता, सरलता, भाषा पाठ्यक्रमलाई समेटेको र पाठ्यांश र अङ्कभारको अनुपात समान जस्ता कुरालाई आधार मानी २०७५ को प्रतिनिधि प्रश्नहरूको अध्ययन गर्दा विशिष्टीकरण तालिकाअनुसार नै निर्माण गरेको देखिन्छ ।

आ) रचनात्मक वैधता

कुनै पनि परीक्षण वा आँकलन कार्यबाट प्राप्त नतिजाको आधारमा व्यक्तिको निश्चित गुण वा व्यवहारको व्याख्या गर्न सकिन्छ भने उक्त नतिजामा रचनात्मक वैधता भएको मान्न सकिन्छ । रचनात्मक भनेको व्यक्तिको विशेषता हो । कुनै परीक्षण गरे पश्चात् आएको नतिजाको आधारमा व्यक्तिको विशेषता पत्ता लगाउनु रचनात्मक वैधता हो । रचना भन्नाले अवलोकन गर्न वा मापन गर्न नसकिने व्यक्तिका गुण वा व्यवहारलाई जनाउँछ (खनाल र अन्य, २०७४:१४६) ।

प्रदेश नं. १ को एस.ई.ई. नेपाली विषयको प्रश्नपत्रमा रचनात्मक वैधताको परीक्षण गर्न निर्देशित र नियन्त्रित रचना गरी २ प्रकृतिका प्रश्नहरूको निर्माण गरेको देखिन्छ । यसरी निर्माण गरिएका प्रश्नहरूमा निर्देशित रचना तर्फ कथा वा जीवनी लेखनसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू रहेका छन् भने स्वतन्त्र रचनातर्फ निबन्ध, चिठी, वादविवाद, संवाद, मनोवाद लेखनसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू समावेश गरिएका छन् । उक्त प्रश्नहरू गोपनीयताका दृष्टिले कमजोर प्रकृतिका देखिने भएकाले त्रुटिपूर्ण देखिन्छ ।

इ) समवर्ती वैधता

प्रश्नमा हुनुपर्ने गुणमध्येको यो समवर्ती वैधताले वर्तमान समयमा गरिएका दुईओटा फरक-फरक परीक्षणका बीचको सहसम्बन्धलाई बोध गराउँछ । उपलब्धि परीक्षणमा उच्च अङ्क ल्याएको विद्यार्थीले बौद्धिक परीक्षामा पनि उच्च अङ्क ल्यायो भने उपलब्धि परीक्षणमा समवर्ती वैधता भएको मानिन्छ । त्यसैले यस्तो कुनै कार्य क्षमतासँगको सम्बन्धको मात्रा अनुमान गर्दछ (खनाल र अन्य, २०७४:१५१) । यसरी एकपटक परीक्षण गरेको प्राप्ताङ्क अर्को परीक्षणका प्राप्ताङ्कसँग समरूप हुन्छ भने त्यो समवर्ती वैधता हो । यस्तो गुण प्रतिनिधि प्रश्नहरूमा भएको देखिन्छ ।

ई) अनुमानात्मक वैधता

प्रश्नमा हुनुपर्ने यस गुणलाई भविष्यसूचक वा पूर्व सूचनात्मक वैधता पनि भनिन्छ । परीक्षणबाट प्राप्त नतिजालाई भविष्यमा गरिने कार्यको नतिजासँग तुलना गर्दा उच्च सहसम्बन्ध देखाउँछ भने उक्त परीक्षणमा अनुमानात्मक वैधता छ भन्न सकिन्छ । कुनै विद्यार्थीको क्षमता परीक्षण गर्दा क्षमता प्रदर्शन भएर पनि उसको भविष्यको कुनै पनि कुराको अनुमान गर्न सकिँदैन

भने त्यस्ता प्रश्नहरू अनुमानात्मक वैधताका दृष्टिले अवैद्य भनिन्छ । यस्ता गुणहरूलाई केलाएर हेर्दा विशिष्टीकरण तालिकाअनुसार तथ्याङ्क र अर्को अनुमानात्मक गरी दुई प्रश्न सोधिएको छ । जसको अङ्कभार ५ रहेको छ ।

ग) विभेदकारिता

विद्यार्थीहरू सबै एउटै समान परिवेशबाट आएका हुँदैनन् । उनीहरू सबैको क्षमता र सिकाइको उपलब्धि स्तर पनि एउटै हुँदैन । विभिन्न उपलब्धि स्तर वा क्षमता भएका विद्यार्थीमध्ये कुनको क्षमता कति छ भनी मापन गर्ने क्षमता नै विभेदकारिता हो । प्रतिनिधि प्रश्नहरू २०७५ मा दृष्टांश बोध प्रश्नका लागि ५ अङ्कभार, अदृष्टांश बोध प्रश्नका निम्ति ५ अङ्कभार, सारांश लेखनका लागि ५ अङ्कभार र चिठी लेखनका निम्ति ४ अङ्कभार छुट्याइएको विभेदकारिताको दृष्टिकोणले प्रश्नमा विभेदकारिता ल्याउन खोजिएको देखिन्छ । यसरी विविध क्षमता भएका विद्यार्थीका क्षमताको उपलब्धि प्रदर्शन गर्ने अवसर प्रश्नहरूले उपलब्ध गराएको देखिन्छ ।

घ) व्यावहारिकता

परीक्षणमा प्रश्नहरू सैद्धान्तिक मात्र नभएर व्यावहारिक पनि हुनुपर्दछ । व्यावहारिकताले लक्षित वर्गको भाषिक समानताको परीक्षण गर्ने स्तरीय र उपयुक्त प्रश्नहरूलाई दर्शाउँछ । प्रश्नहरूलाई व्यावहारिक बनाउन धेरै कुराहरूमा ध्यान पुऱ्याउनु पर्दछ । जस्तै परीक्षा सञ्चालनयुक्तता, समय सापेक्षता, मितव्ययिता, स्पष्टता, सिपमूलकता आदि जस्ता विभिन्न पक्षहरूलाई महत्त्वपूर्ण रूपमा ध्यान दिनुपर्छ (बराल, २०६५:६६) । प्रतिनिधि प्रश्नहरूमा रचना परीक्षणका निम्ति निर्माण गरिएका प्रश्नहरूमा जीवनी लेख्ने प्रश्न समावेश गर्नु व्यावहारिक दृष्टिबाट अनुपयुक्त देखिन्छ, किनभने यस तहका विद्यार्थीको जटिल लेखन सम्बन्धी क्षमता विकास भइसकेको हुँदैन (दाहाल, २०७२:१८) ।

ङ) प्रश्नहरूको आन्तरिक आँकलन वा मूल्याङ्कन

शिक्षकहरूले आफ्नो पठनपाठन पश्चात् आफूले पढाएको पाठ विद्यार्थीले के कति बुझे या बुझेनन् भनी लेखाजोखा गर्न आन्तरिक आँकलन वा मूल्याङ्कन गरिन्छ । यसको निम्ति निरन्तर मूल्याङ्कन हुनुपर्दछ, जुन शिक्षकले विभिन्न सूचकहरू राखी कक्षाकोठामा गराउनुपर्दछ । २०७३ को विशिष्टीकरण तालिकामा सुनाइ र बोलाइ सिपको विकासका लागि प्रयोगात्मक कार्य भनी छुट्याइएको छ । जसबाट विद्यार्थीको आन्तरिक मूल्याङ्कन गर्न सकिने देखिन्छ ।

च) प्रश्नहरूको बाह्य आँकलन

विद्यार्थीको क्षमता तथा उपलब्धि लेखाजोखा गर्न वा शिक्षकले वर्षभरि पढाएका कुराहरूको लेखाजोखा गर्न सम्बन्धित शिक्षक तथा संस्थाभन्दा बाहिर रहेका व्यक्ति वा संस्थाले लिने अन्तिम मूल्याङ्कन नै बाह्य आँकलन हो । यस्तो मूल्याङ्कन निर्णयात्मक मूल्याङ्कनका लागि सञ्चालन हुने हुँदा प्रश्नहरूमा सो गुण देखिन्छ ।

४.१.१.५ भाषाका आधारमा हुनुपर्ने गुण

प्रश्नको भाषा जति सरल, स्पष्ट र त्रुटिरहित भयो त्यत्तिनै प्रश्नहरू विश्वसनीय र आकर्षक हुन्छन् । प्रदेश नं. १ को २०७५ सालको नेपाली भाषा विषयको प्रश्नहरूको भाषाको अध्ययन गर्दा खास गरेर भाषागत त्रुटि गरिएको पाइँदैन ।

४.१.१.६ प्रश्नका पक्षहरू वा प्रकृतिहरू

प्रश्नहरूको विभिन्न पक्ष र प्रकृतिका आधारमा पनि अध्ययन गरिएको छ । लिखित रूपमा लिइने परीक्षामा विषयगत प्रश्न र वस्तुगत प्रश्न गरी दुई पक्षहरू देखिन्छन् । त्यसैगरी कुनै प्रश्नहरू विद्यार्थीहरूको सिर्जनात्मक वा उत्पादनात्मक क्षमता परीक्षण गर्ने हुन्छन् भने कुनै पहिचानात्मक प्रकृतिका हुन्छन् । विषयगत प्रश्नहरू व्यक्तिनिष्ठ भई वर्णनात्मक, तुलनात्मक, विवेचनात्मक, तार्किक आदि प्रकृतिका हुन्छन् । उच्चारण, शब्दार्थ, शब्द प्रयोग, वर्णविन्यास, व्याकरणका तत्त्वहरूको पहिचानात्मक परीक्षण गर्न वस्तुगत प्रश्नहरू राखिएको पाइन्छ ।

२०७५ सालका प्रश्नहरूलाई अध्ययन गर्दा प्रकृतिका कूल ५० अङ्क भएका प्रश्नहरू निर्माण गरिएको पाइन्छ, र वस्तुगत प्रकृतिका प्रश्नहरूको नजिक देखिने खालका प्रश्नहरूको कूल २५ अङ्कभार तोकिएको पाइन्छ । विषयगत प्रश्नहरूमा विवेचनात्मक प्रश्न, संक्षिप्त उत्तर आउने प्रश्न, कथा, जीवनी लेखन प्रश्न, सारांश लेख्ने प्रश्न, सप्रसङ्ग व्याख्या गर्ने प्रश्न, स्वतन्त्र रचना अन्तर्गत निबन्ध लेखन प्रश्न, व्यवहारिक लेखन अन्तर्गत चिठी लेखन, विवाद वा संवाद लेखन प्रश्नहरू समावेश गरिएको पाइन्छ । त्यसैगरी विषयगत प्रश्नहरूमा शब्दार्थ लेखन, खाली ठाउँ भर्ने, वाक्यमा प्रयोग, शब्दवर्ग छुट्याउने, शुद्ध पार्ने, वाक्य परिवर्तन गर्ने आदि प्रश्नहरू समावेश गरिएको पाइन्छ ।

समग्र भाषिक सिपको पक्षलाई केलाएर हेर्दा प्रयोगात्मक परीक्षा तर्फ २०७३ को विशिष्टीकरण तालिकाले २५ अङ्कभार तोकेको पाइन्छ ।

४.१.२ प्रश्नहरूको बाह्य आधारमा तुलनात्मक अध्ययन

प्रश्नपत्रको विश्लेषणको बाह्य आधार भनेको प्रश्नपत्रको औपचारिक स्वरूप हो । जसरी व्यक्तिको स्वरूपको थपघट वा गल्तीले विरूप तथा विकृत बन्छ, र व्यक्तित्वमा आँच पुऱ्याउँछ, त्यसरी नै प्रश्नपत्रको पनि बाहिरी पक्षको स-सानो हेल्चेब्र्याँडले गम्भिर असर पार्दछ । त्यसैले स्वरूपगत हिसाबमा प्रश्नपत्र उपयुक्त किसिमको हुनुपर्नेमा कुनै दुविधा छैन । प्रस्तुत अध्ययनमा प्रतिनिधि प्रश्नहरूको आकृतिगत वैधताका अध्ययनका लागि निम्न प्रमुख आधारहरू तय गरिएका छन् । निर्देशन, अड्क विभाजन र समय निर्धारण, प्रस्तुति अनुक्रम, प्रश्नपत्रको स्वरूप र भाषा जस्ता आधारहरू तय गरिन्छ (सुवार, २०६८:३७) ।

उपर्युक्त कुराहरूमा प्रतिनिधि प्रश्नहरूको ध्यान पुग्न सके/नसकेको प्रष्ट्याउन निम्नानुसार अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ (प्रसाईं, २०७१:३७) ।

४.१.२.१ निर्देशनका आधारमा

निर्देशनका आधारमा प्रतिनिधि प्रश्नपत्र २०७५ लाई शीर्ष निर्देशन, प्रश्न निर्देशन, विकल्प निर्देशन र पृष्ठ निर्देशन गरी चार उपआधारमा यहाँ निम्नानुसार अध्ययन गरिएको छ ।

क) शीर्ष निर्देशन

प्रश्नपत्रको आदि भागमा गरिने निर्देशन नै शीर्ष निर्देशन मानिन्छ । यसले प्रश्नको आशय प्रक्रिया तथा सीमालाई निर्देशन गरेको हुन्छ । यो प्रमुख निर्देशन हो । समग्र प्रश्नको मूल निर्देशन भएको हुनाले उत्तर दिँदा, लेख्दा के कुरामा ध्यान पुऱ्याउने ? कसरी उत्तर लेख्ने ? आदि विषयमा राम्ररी प्रष्ट निर्देशन भएमा मात्र प्रश्न प्रभावकारी र सहज बोध हुन सक्छन् ।

प्रतिनिधि प्रश्नहरूको अध्ययन गर्दा एस.ई.ई. परीक्षा २०७५ सालमा कक्षा वा तह खुल्ने गरी शीर्ष निर्देशन दिइएको पाइँदैन । अनिवार्य नेपाली विषय भएको हुनाले प्रदेश नं. १ लेख्नुको सट्टामा AP लेखेर नेपाली भाषा छोडी अङ्ग्रेजी भाषाको प्रयोग गरी भाषिक दृष्टिकोणले त्रुटि रहेको पाइन्छ ।

ख) प्रश्न निर्देशन

प्रश्न निर्देशनका दृष्टिले प्रश्नहरूको अध्ययन गर्दा प्रश्न तथा उपप्रश्नमा स्पष्ट निर्देशन हुनुपर्नेमा केही-केही निर्देशन अपूर्ण रहेको पाइन्छ । जस्तै प्रश्न नं. ६ 'ख' मा समास वा विग्रह गर्नुहोस् भन्ने निर्देशनले 'समास' गरेर 'विग्रह' छोड्ने अथवा 'विग्रह' गरेर 'समास' शब्दलाई छोड्ने हो कि जस्तो दोहोरो अर्थ लागी अन्योल पारेको छ । त्यसैगरी प्रश्न नं. १५ का उप प्रश्नहरू 'क' र 'ख' प्रश्न सोधिइएको छ तर प्रश्न नं. १० र ११ का प्रश्नहरू क, ख, ग, घ, ड मा

उत्तर दिनुहोस् मात्र भनिएको छ । अब लामो उत्तर लेख्ने हो वा सङ्क्षिप्त उत्तर लेख्ने हो तोकिएको छैन । यस्तो हुँदा परीक्षार्थीहरू अलमलिने अवस्था देखिन्छ ।

यसरी माथि उल्लेख भएका प्रश्न निर्देशनका त्रुटिहरू बाहेक सोधिएका प्रश्नपत्रको प्रश्न निर्देशनमा उपयुक्त अवस्था रहेको पाइन्छ ।

ग) विकल्प निर्देशन

विकल्प भन्नाले यो वा त्यो भन्ने अर्थ बुझिन्छ । कुनै पनि विषयका प्रश्नहरूमा विकल्प दिनु राम्रो नमानिए तापनि व्यवहारिक रूपमा विद्यार्थीहरूलाई लागेको सजिलो प्रश्नचाहिँ छानेर उत्तर लेख्ने मौका मिलाए भनेर विकल्प निर्देशन दिइएको हुन्छ । विकल्प निर्देशन दिँदा प्रश्नको आशय, समय, अङ्कभार, उद्देश्य, कठिनाई स्तर आदिलाई ख्याल राख्नुपर्दछ ।

प्रदेश नं. १ को नेपाली विषयको प्रश्नहरूलाई अध्ययन गर्दा प्रश्न नं. १ मा समूह 'क' दिइएका शब्दहरूको अर्थ समूह 'ख' बाट पहिचान गरी लेख्नलाई ६ ओटा विकल्प शब्दहरू दिइएका छन् । प्रश्न नं. २ का उपप्रश्न क, ख, ग, घ का कोष्ठकमा पनि विकल्प शब्दहरू दिइएका छन् । प्रश्न नं. १३ मा जीवनीको विकल्पमा चिठी लेख्न निर्देशन गरिएको छ । प्रश्न नं. १४ मा दुईओटा मध्ये कुनै एकको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न भनिएको छ । यसैगरी प्रश्न नं. १५ मा पनि कुनै २ प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् भनी ३ ओटा क, ख, ग उपप्रश्न दिएका छन् । प्रश्न नं. १७ मा दुईओटा उपप्रश्नहरू दिई 'कुनै एकको लामो उत्तर दिनुहोस्' भनिएको छ । प्रश्न नं. १८ मा ३ ओटा शीर्षक दिई कुनै एक शीर्षकमा निबन्ध लेख्नु भनी विकल्प निर्देशन दिइएको देखिन्छ ।

घ) पृष्ठ निर्देशन

पृष्ठ भनेको पाना हो । भाषाका प्रश्नपत्रहरू केही लामा नै हुने भएकाले एउटा पृष्ठमा अटाउँदैनन् । त्यसका लागि एकभन्दा बढी पृष्ठको प्रयोग गर्नुपर्छ । प्रश्नहरू एउटैमा नअटाएपछि अर्को पृष्ठमा पनि छ भनी जानकारी दिनु र प्रश्न समाप्त भएको जानकारी दिनु पृष्ठ निर्देशन हो ।

प्रतिनिधि प्रश्नपत्र २०७५ मा प्रश्नहरूको अध्ययन गर्दा पहिलो पृष्ठदेखि क्रमशः पृष्ठ सङ्ख्या १, २, ३, ४ गरी पृष्ठ अङ्कन गरिएको छ । यसका साथै पृष्ठको पुछारमा क्रमशः भनेर पृष्ठ निर्देशन गरिएको छ । अन्त्यमा प्रश्नहरूको समाप्तको जानकारी पनि गराइएकाले पृष्ठ निर्देशनको उचित प्रयोग भएको देखिन्छ ।

४.१.२.२ प्रश्नमा पूर्णाङ्क र उत्तीर्णाङ्क विवरण

प्रदेश नं. १ को नेपाली भाषा विषयको प्रश्नपत्रमा पूर्णाङ्क र उत्तीर्णाङ्क वितरणलाई अध्ययन गर्दा अङ्क निर्धारण जुनसुकै प्रश्नमा अत्यावश्यक मानिन्छ । प्रश्नको अङ्क निर्धारण गर्दा

पनि प्रश्नको प्रकृति, उत्तर, आकार, कठिनाइ स्तर र समय निर्धारण समेतलाई ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ। प्रश्नको रूप अनुसारको अङ्क वितरण नभएमा परीक्षण मापन र मूल्याङ्कनमा नै गडबडी आउँछ।

उपर्युक्त दृष्टिकोणबाट प्रतिनिधि प्रश्नहरूको निम्न उपआधार मार्फत् अध्ययन विश्लेषण गरी प्रष्ट पारिएको छ :

क) पूर्णाङ्क र त्यसको वितरण

प्रश्नपत्रमा उल्लिखित पूर्णाङ्कलाई प्रश्नको प्रकृतिअनुसार स-साना भागमा टुक्राएर वितरण गरिएको हुनुपर्दछ। यसरी वितरण गरिएको अङ्क र पूर्णाङ्कबीच तालमेल मिल्नुपर्दछ। प्रश्नको तौल वा महत्त्व जति बढी वा घटी छ, त्यही अनुसारको अङ्क पनि घटी वा बढी वितरण गर्नुपर्दछ। प्रतिनिधि प्रश्नपत्रहरूमा रहेको पूर्णाङ्क निम्न तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका सङ्ख्या ८

प्रश्न र पूर्णाङ्क वितरण

प्रश्न सङ्ख्या र अङ्कभार	प्रदेश नं. १
प्र.सं.	१
अङ्कभार	२
प्र.सं.	२
अङ्कभार	२
प्र.सं.	३
अङ्कभार	२
प्र.सं.	४
अङ्कभार	३
प्र.सं.	५
अङ्कभार	३
प्र.सं.	६
अङ्कभार	३

प्र.सं.	७
अङ्कभार	२
प्र.सं.	८
अङ्कभार	४
प्र.सं.	९
अङ्कभार	३
प्र.सं.	१०
अङ्कभार	५
प्र.सं.	११
अङ्कभार	५
प्र.सं.	१२
अङ्कभार	५
प्र.सं.	१३
अङ्कभार	४
प्र.सं.	१४
अङ्कभार	४
प्र.सं.	१५
अङ्कभार	८
प्र.सं.	१६
अङ्कभार	४
प्र.सं.	१७
अङ्कभार	८
प्र.सं.	१८
अङ्कभार	८
जम्मा अङ्कभार	७५

माथिको तालिका सङ्ख्या ७ मा प्रतिनिधि प्रश्नपत्रमा गरिएको पूर्णाङ्क वितरण र प्रश्नसङ्ख्यालाई हेर्दा शब्दको अर्थ लेखन २ अङ्क, शब्द ज्ञान (खाली ठाउँ भर्ने) लाई २ अङ्क, वाक्यमा प्रयोगलाई २ अङ्क, शुद्धीकरण गर्नेलाई ३ अङ्क, शब्दवर्गलाई ३ अङ्क, शब्द निर्माणका निम्ति ३ अङ्क, काल पक्षका निम्ति ५ अङ्क, वाक्य परिवर्तनका लागि ४ अङ्क, पठनबोधका लागि १० अङ्क, सारांश र बुँदा टिपोटका लागि ५ अङ्क, जीवनी र चिठीका लागि ४ अङ्क, व्याख्या गर्नका लागि ४ अङ्क, सङ्क्षिप्त उत्तर लेखनका निम्ति ८ अङ्क, विवेचनात्मक उत्तर लेखनका निम्ति ८ अङ्क, निबन्ध लेखनका निम्ति ८ अङ्क छुट्याई त्यसको वितरण गरेको पाइन्छ ।

ख) उत्तीर्णाङ्क

पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेको पूर्णाङ्क वा उच्च अङ्क सबैले ल्याउन नसक्ने भएकाले सफलताका लागि न्यूनतम अङ्कलाई नै उत्तीर्णाङ्क भनिन्छ । सफलता प्राप्त गर्न अति उत्तम, उत्तम, मध्यम र न्यून आदि श्रेणीहरूमा उत्तीर्ण हुन सक्ने भए तापनि सबैभन्दा न्यून अङ्क २७ लाई उत्तीर्णाङ्क मानिएको छ ।

ग) समय विभाजन

अङ्क विभाजन र वितरण भएको भए तापनि समय विभाजन भने पाठ्यक्रमअनुसारको विशिष्टीकरण तालिका छुट्याएको जस्तो गरेर प्रतिनिधि प्रश्नपत्रमा प्रश्नसङ्ख्या र पूर्णाङ्क सँगसँगै प्रत्येक प्रश्नलाई अङ्कका पछि समय राख्ने कार्य गरिएको छैन, जुन प्रचलित प्रश्नपत्रहरूमा कही पनि राखिएको पाइँदैन । प्रश्न निर्माण, प्रश्नको प्रकृति, विद्यार्थीको लेख्न सक्ने औसत क्षमता कठिनाइ स्तर आदि कुरालाई ध्यानमा राखी समय निर्धारण गर्नुपर्दछ । यो जोसुकै प्रश्न निर्माताका सोचाइमा पनि आउनु पर्ने कुरा हो । प्रतिनिधि प्रश्न २०७५ को प्रश्नपत्रका निम्ति ७५ पूर्णाङ्क र २ घण्टा १५ मिनेट समय मात्र निर्धारण गरिएको छ जुन विशिष्टीकरण तालिकासँग राम्ररी मेल खाँदैन । व्यवहारिक ढङ्गले हेर्दा भने समय निर्धारणलाई पूरै दोष लगाउन चाहिँ सकिँदैन ।

घ) भाषिक सिप र अङ्क वितरण

भाषाका सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ चार सिप रहेका छन् । भाषा अध्ययनको उद्देश्य पनि भाषिक सिप हासिल गराउनु हो । भाषाका चार सिप मध्ये अभिव्यक्ति सिप अन्तर्गत बोलाइ र लेखाइ र ग्रहण सिप अन्तर्गत सुनाइ र पढाइ पर्दछन् ।

२०७५ का प्रतिनिधि प्रश्नहरूमा भाषिक सिप परीक्षण कसरी गर्न खोजिएको छ भन्ने सन्दर्भमा अध्ययनलाई निम्नानुसार अलग-अलग छुट्याएर हेर्ने प्रयास गरिएको छ ।

अ) विशुद्ध पढाइ सिप र अङ्क विभाजन

माध्यमिक नेपाली भाषा पाठ्यक्रमले विशुद्ध पढाइ सिपको परीक्षण गर्न पाठगत प्रश्न र बोध प्रश्न जस्ता प्रश्नहरू पर्दछन् । वैकल्पिक प्रश्न सहितका सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न २/२ ओटा पाठगत प्रश्न र अनुच्छेद सहित बोधप्रश्न ५/५ ओटा १० अङ्क मार्फत् पढाइ सिप परीक्षण गर्न खोजिएको छ ।

आ) विशुद्ध लेखाइ सिप परीक्षण र अङ्क विभाजन

विशुद्ध लेखाइ सिप परीक्षण गर्न २०७५ को प्रश्नपत्रहरूमा नियन्त्रित रचना अन्तर्गतको कथा, जीवनी लेखन तर्फ ४ अङ्क, स्वतन्त्र रचना अन्तर्गत निबन्ध लेखन तर्फ ८ अङ्क विभाजन गरी जम्मा १२ अङ्क राखिएको छ ।

इ) पढाइ-लेखाइ एकीकृत सिप परीक्षण र अङ्क वितरण

पढाइ र लेखाइ सिप दुवैको एकीकृत रूपमा परीक्षण हुने खालका प्रश्नहरू पनि प्रतिनिधि प्रश्नहरू २०७५ मा सोधिएको पाइन्छ । त्यसखालका प्रश्नहरूको विस्तार गर्न निम्न तालिकामा राखी अध्ययन विश्लेषण गरिन्छ ।

तालिका सङ्ख्या ९

पढाइ लेखाइ एकीकृत सिप परीक्षण र अङ्क वितरण

प्रश्नपत्र	पूर्णाङ्क	उत्तीर्णाङ्क	लामो उत्तरात्मक प्रश्न		सारांश लेखन		व्याख्यात्मक लेखन		जम्मा	
			प्र.सं.	अ.भा.	प्र.सं.	अ.भा.	प्र.सं.	अ.भा.	प्र.सं.	अ.भा.
प्रदेश नं. १	७५	२७	२	८	१	४	२	४	५	१६

माथिको तालिका नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकलाई बोध गर्ने क्षमता र लेख्ने क्षमता परीक्षण गर्नु एस.ई.ई. परीक्षा २०७५ का प्रतिनिधि प्रश्नहरूको भ्रूलक हो । लामो उत्तर आउने प्रश्नका निम्ति ८ अङ्क, सारांश लेखनका निम्ति ४ अङ्क र व्याख्यात्मक प्रश्नका निम्ति ४ अङ्क गरी पढाइ र लेखाइ सिप सँगसँगै विकास हुन सकेको वा नसकेको क्षमता परीक्षण गर्न जम्मा १६ अङ्क कायम गरी दुवै सिपको एकीकृत परीक्षण राम्ररी हुन सकेको देखिन्छ ।

ई) शब्द भण्डार परीक्षण र अङ्क वितरण

पूर्णाङ्क ७५ मध्येबाट ६ अङ्क छुट्याई माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रमले पाठ्यक्रमको ढाँचा तालिकामा देखाएअनुसार प्रतिनिधि प्रश्नहरूमा वाक्यमा प्रयोग गर्ने २ अङ्क, अर्थ लेखन २ अङ्क र खाली ठाउँ भर्ने प्रश्नमा २ अङ्क शब्द भण्डार परीक्षणका निम्ति अङ्क वितरण गरेको देखिन्छ ।

उ) व्याकरण परीक्षण र अङ्क वितरण

व्याकरणात्मक सिप परीक्षणका निम्ति माध्यमिक शिक्षा नेपाली विषय पाठ्यक्रमले सैद्धान्तिकभन्दा व्यावहारिक पक्षलाई बढी जोड दिएअनुसार निम्न प्रतिनिधि प्रश्नमा निम्न बमोजिम अङ्क छुट्याएको पाइन्छ ।

तालिका सङ्ख्या १०

व्याकरण सिप परीक्षण र अङ्क वितरण

प्रश्नपत्र	शब्द निर्माण गर्ने		शुद्धीकरण गर्ने		पदवर्ग छुट्याउने		वाक्य परिवर्तन गर्ने		खाली ठाउँ भर्ने		जम्मा अङ्क	
	प्र.सं.	अ.भा.	प्र.सं.	अ.भा.	प्र.सं.	अ.भा.	प्र.सं.	अ.भा.	प्र.सं.	अ.भा.	प्र.सं.	अ.भा.
प्रदेश नं. १	२	३	२	३	१	३	४	४	४	२	१३	१५

प्रतिनिधि प्रश्न २०७५ मा प्रस्तुत तालिकाअनुसार प्रश्नहरू रहेको अध्ययनमा प्राप्त भएकोमा शब्द निर्माणका निम्ति ३ अङ्क, शुद्धीकरणका निम्ति ३ अङ्क, पदवर्ग छुट्याउनका निम्ति ३ अङ्क, वाक्य परिवर्तनका निम्ति ४ अङ्क र खाली ठाउँ भर्ने प्रश्नको निम्ति २ अङ्क गरी जम्मा १५ अङ्क छुट्याइएको र प्रश्नहरू विशिष्टीकरण तालिकासँग पनि सन्तुलन मिलेको पाइन्छ ।

४.१.२.३ प्रस्तुति अनुक्रम

प्रतिनिधि प्रश्न २०७५ लाई उपर्युक्त तालिका सङ्ख्या १ देखि तालिका सङ्ख्या ९ सम्मको अध्ययन विश्लेषणका आधारमा हेर्दा परीक्षणका लागि सोधिएका विभिन्न प्रकारका प्रश्नहरू जस्तै विषयगत, वस्तुगत, सरल, मध्यम, जटिललाई प्रस्तुति गर्दाको अनुक्रम हेर्दा प्रश्न सरलदेखि जटिलताको क्रममा पाइएको र उपयुक्त अनुक्रम भएको पाइन्छ, किनकि सबैभन्दा पहिले शब्द भण्डारगत प्रश्न, त्यसपछि क्रमशः व्याकरणात्मक प्रश्न, बोध प्रश्न, सारांश लेखन प्रश्न, सङ्क्षिप्त, सप्रसङ्ग, निबन्ध लेखन प्रश्न र लामो उत्तरात्मक प्रश्न दिइएको पाइन्छ ।

४.१.२.४ प्रश्नपत्रको स्वरूप

प्रश्नपत्रको स्वरूप भन्नाले समष्टिगत रूपमा देखिने प्रश्नपत्रको आकृति बुझिन्छ । यस अन्तर्गत प्रश्नपत्रको आदि, मध्य र अन्त्य भाग पर्दछन् । प्रश्नपत्रमा दिइएका पूर्णाङ्क, उत्तीर्णाङ्क समय विवरण, अङ्क वितरण, प्रश्न र उपप्रश्न सङ्ख्या, पृष्ठ सङ्ख्या प्रश्नको आकार, कागजको स्तर र रङ, अक्षरको रङ, छपाइ, बँधाइ, सफाइ, भाषा, किनारा छोडाइ, अन्तराल, अक्षरको आकार, मोडाइ आदिले पनि प्रश्नपत्रको स्वरूप तयार पार्छन् । यसरी अध्ययन गर्दा प्रश्नपत्रको उत्कृष्टता र कमजोरी पक्ष पत्ता लाग्दछ । यहाँ खास गरेर आवश्यकता र परिस्थितिअनुसार शीर्षभाग, आकार, प्रश्नपृष्ठ, कागजको स्तर, छपाइ र सफाइ जस्ता आधारलाई लिएर अध्ययन गरिएको छ ।

क) शीर्षभाग

प्रश्न सुरु हुनुभन्दा माथि जति भाग हुन्छ त्यसलाई प्रश्नपत्रको शीर्ष भाग भनिन्छ । यसमा प्रश्नसँग सम्पूर्ण सूचनाहरूका बारेमा जानकारी गरिन्छ । उक्त आधारमा हेर्दा प्रतिनिधि प्रश्नपत्रमा उल्लेख गरिएको शीर्ष भाग निम्नानुसार देखिन्छ ।

SEE 2075 (2019)	RE-106 AP
अनिवार्य नेपाली	
दिइएको निर्देशका आधारमा आफ्नै शैलीमा सिर्जनात्मक उत्तर दिनुहोस् ।	
समय : २ घण्टा १५ मिनेट	पूर्णाङ्क - ७५

माथि दिइएका प्रतिनिधि प्रश्नलाई नियालेर हेर्दा प्रश्नपत्रमा देवनागरि लिपिलाई छोडेर प्रश्नको शीर्ष भागमा अङ्ग्रेजी भाषा प्रयोग नगर्नु उचित हुन्छ । यसरी भाषा मिश्रणले भाषालाई शुद्ध देखाउँदैन ।

ख) आकार

२०७५ सालको प्रश्नपत्रलाई अध्ययन गर्दा प्रश्नहरू ४ पृष्ठसम्मको आकारमा र अक्षरहरू पनि १४ प्वाइन्टको आकारमा राखेको पाइन्छ ।

ग) प्रश्न र पृष्ठ

प्रतिनिधि प्रश्नपत्रलाई हेर्दा प्रश्नको उपप्रश्नहरू पृष्ठहरूमा बाँडिएको साथै प्रश्नहरूमा १८ ओटा मूल प्रश्न र अक्षरमा उपनम्बर दिइएका ४० ओटा उपप्रश्नहरू, उपप्रश्न भित्र पनि

रोमन सङ्ख्यामा नम्बर दिइएका १४ ओटा र नम्बर नदिएका तर उपप्रश्नका रूपमा सोधिएका निपात, शब्द, अर्थ, उखान, टुक्का र वाक्यहरू पनि देखिन्छन् ।

घ) कागजको स्तर

प्रश्नपत्र निर्माण गर्दा कागज चिल्लो र स्तरीय प्रयोग गर्नुपर्दछ । उक्त आधारमा २०७५ सालको कागजको स्तर न्यून गुणस्तरको देखिन्छ तर प्रश्नपत्रमा उत्तर लेख्नुपर्ने नभएकाले प्रश्न मात्र बुझ्नका लागि उपयुक्त साथै कम खर्च लागत हुन सक्ने हुनाले उचित भएको नै मान्नुपर्छ ।

ङ) छपाइ र सफाइ

प्रतिनिधि प्रश्न २०७५ को निर्माणलाई हेर्दा निर्देशनलाई गाढा पारी बुझ्न सजिलो बनाइएको र छापिएका प्रश्नहरू सफा र आकर्षक नै देखिन्छन् ।

४.१.२.५ भाषाको स्वरूप

प्रश्नपत्रमा प्रयोग गरिएको भाषाले पनि प्रश्नपत्रको स्वरूपमा प्रभाव पार्दछ । प्रश्नपत्रको भाषा जति स्पष्ट, सरल तथा त्रुटिरहित भयो, प्रश्नपत्र पनि त्यत्तिकै आकर्षक र विश्वसनीय बन्दछ । भाषा अन्तर्गत वर्णविन्यास, पदयोग र पदवियोग चिन्ह प्रयोग र अन्य पक्षमा खास उल्लेखनीय त्रुटि देखिँदैन । अति सामान्य नजानिदो त्रुटिलाई यहाँ उल्लेख गर्नु नपर्ने देखिन्छ ।

४.२ छलफल/व्याख्या

प्रतिनिधि प्रश्नपत्रलाई अध्ययन गर्दा नतिजा/परिणामको आधारमा आन्तरिक र बाह्य रूपमा छलफल र व्याख्या गर्न आवश्यक ठानिएको छ ।

आन्तरिक आधारमा रहेर पाठ्यक्रम अनुरूपतामा छलफल गर्दा सिपहरू मध्ये सुनाइ र बोलाइ सिपको परीक्षण गर्न प्रश्नपत्रमा उल्लेख गरिएको छैन । कक्षा शिक्षण भएकै समयमा निर्माणात्मक मूल्याङ्कन गर्नुपर्छ भनी तोकिए भैं र विशिष्टीकरण तालिकाको सीमा भित्र प्रश्न सोधिएकाले यसमा दोष देखिँदैन । प्रश्नै पिच्छे अङ्क वितरण गरे तापनि विशिष्टीकरण तालिकाअनुसार समय वितरण चाहिँ भएको छैन । व्यवहारिक रूपले हेर्दा समयको विशिष्टीकरण नगर्नु नै सान्दर्भिक रहेको छ ।

भाषाका चार ओटै सिपहरू सुनाइ, बोलाइ, पढाइ, लेखाइको उमेर, कक्षा र विषयवस्तुको क्रम क्षेत्रका आधारमा विकास गर्न सके मात्र विद्यार्थीहरूको सिकाइ उपलब्धि पहिचान गर्न सजिलो हुन्छ । भाषाको विभिन्न पक्षको सिप परीक्षण गर्दा व्यवहारिक रूपमा सन्तुलन मिलाई क्षमता वृद्धिको जाँच मूल्याङ्कन समय र अङ्कभारका आधारमा तुलना गरेर नतिजा पहिचान गर्न सकिन्छ ।

प्रतिनिधि प्रश्नपत्र २०७५ अध्ययन गर्दा प्रश्नपत्र स्तरीय देखिन्छन् । यसो हुँदा प्रश्नहरू ठीक आकारका धेरै विकल्प प्रश्न नभएका, स्पष्ट प्रश्न भएका आदि राम्रा पक्षहरूले गर्दा हो । सबै खाले विद्यार्थीले केही न केही लेखन क्षमता देखाउन सक्ने प्रश्न भएर पनि स्तरीय देखिएका हुन् । सामान्य व्यावहारिक दृष्टिले भ्वाट्ट हेर्दा जीवनी लेखन चाहिँ माध्यमिक तहका विद्यार्थीमा अलि क्षमता कमी हुने देखिन्छ । भाषाका आधारमा भएका सामान्य त्रुटिहरू त सम्पादन पक्षको कमजोरीले भएको देखिन्छ, तर चर्चामा ल्याउने खालका भाषिक त्रुटिहरू प्रश्नमा पाइँदैन । प्रश्नपत्र सैद्धान्तिक र प्रयोगात्मक हुन आवश्यक देखिन्छ । विषयगत र वस्तुगत प्रश्नहरू भने लिखित परीक्षाका लागि समावेश हुनाले प्रश्न राम्रा देखिन्छन् । प्रयोगात्मक पक्ष तर्फ सुनाइ र बोलाइ पर्दछ । विद्यार्थीहरूले गरेर सिकने अवस्था सिर्जना गर्नुलाई प्रयोगात्मक परीक्षा भाषा विषय सिकाइका लागि नितान्त आवश्यक रहेको महसुस गरिन्छ ।

बाह्य आधारमा रहेर प्रश्नपत्र २०७५ को निर्देशनका आधारमा छलफल गर्दा २०७० का ठाउँमा २०७० लेख्नु र कुनै निर्देशन अन्योलपूर्ण देखिनु प्रश्न निर्माणकर्ताको कमजोरी मानिन्छ ।

प्रश्न सङ्ख्याका आधारमा दिइएको २ घण्टा १५ मिनेट समय उचित देखिन्छ । व्याख्या गर्नुपर्ने प्रश्न नं. १४ र जीवनी र चिठी लेखनको प्रश्न नं. १३ अङ्कभार ४ मात्र दिनु सान्दर्भिक देखिँदैन । यसो हुनुमा विशिष्टीकरण तालिकाको पनि अङ्क वितरणमा फितलोपन भएकै हो भन्नुपर्दछ । पूर्णाङ्क ७५ र उत्तीर्णाङ्क २७ हुनु स्वभाविक देखिन्छ । अङ्क वितरणसँगै समय विभाजन गरी नराखिएको भए पनि लोक चलनका दृष्टिले दोष लगाउन आवश्यक देखिँदैन । प्रश्नहरू सरलदेखि जटिलतातिर र अनुक्रम मिलानका दृष्टिले उपयुक्त नै भएको मानिन्छ ।

प्रश्नपत्रमा शीर्षभागको निर्देशनमा अङ्ग्रेजी भाषा र कतै उपप्रश्नहरूमा रोमन सङ्ख्याको प्रयोग पनि प्रश्न निर्माणकर्ताका सामान्य कमजोरीले भएको पाइन्छ । कागजको प्रयोग कमसल खालको भए तापनि प्रश्न निर्माण खर्चमा मितव्ययिता अपनाइएको उचित मानिन्छ । प्रश्न निर्माणकर्ता र सम्पादनकर्ताहरू सचेत र परिवर्तनकारी बन्न सकेमा प्रश्नपत्र हेर्ने जोसुकैमा पनि खल्लोपन नआई ठिमासपन आउने देखिन्छ ।

अध्याय पाँच

सारांश, निष्कर्ष र सुझाव

५.१ सारांश

एस.ई.ई. परीक्षा २०७५ सालको प्रदेश नं. १ को नेपाली विषयको प्रश्नपत्रको अध्ययन गर्ने सिलसिलामा अनिवार्य नेपाली विषयको प्रश्नहरूको अध्ययन शीर्षकमा आन्तरिक र बाह्य आधारलाई बढी जोड दिइएको छ ।

यस शोधकार्यको अध्याय एकको शोध परिचय अन्तर्गत परिवर्तित समयअनुसार पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकहरू साथै परीक्षण पनि परिवर्तन हुँदै गएको साथै भाषा शिक्षणको प्रश्नपत्र प्रारम्भ वि.सं. १९५८ मा देव शमशेर ले खोलेको भाषा पाठशालासँगै विकास भएको पाइन्छ ।

यसैगरी अध्याय दुईमा पूर्वकार्यको समीक्षा तथा धारणात्मक संरचना शीर्षक अन्तर्गत पूर्वकार्यहरूको अध्ययन उपयोगी भए नभएको जानकारी गराउँदै आन्तरिक र बाह्य सैद्धान्तिक आधारमा रहेर अध्ययन गरिएको छ ।

यसैगरी अध्याय तीनमा अध्ययनको प्रक्रिया/विधि शीर्षक अन्तर्गत प्रतिनिधि प्रश्नपत्रलाई मूल्यांकनका लागि आवश्यक नमुना लिई प्राथमिक र द्वितीयक सङ्कलनका साधनका आधारमा वर्णनात्मक र पुस्तकालयीय विधि अपनाइएको छ ।

यसैगरी अध्याय चारमा नतिजा, परिणाम र छलफल शीर्षक अन्तर्गत यस शोधकार्य तयारीको बढीजसो समय लगाई प्रश्नपत्रलाई पाठ्यक्रम विशिष्टीकरण तालिका सँगसँगै विषयवस्तु अङ्क, समय, भाषिक सिप, क्षमता, प्रश्नमा हुनुपर्ने गुण, पूर्णाङ्क वितरण साथै प्रश्नपत्रको स्वरूपको विश्लेषण र वर्णन गरी सुधार गर्नुपर्ने पक्ष अति न्यून पाइएको र प्रश्नपत्रहरू उपयुक्त नै रहेको कुरा प्रष्ट पारिएको छ ।

५.२ निष्कर्ष

जतिसुकै होसियारपूर्वक प्रश्नपत्र निर्माण गरे पनि कहीं न कहीं कमी कमजोरी हुने सम्भावना स्वीकार्दै निचोडको रूपमा प्राप्त भएको प्रतिनिधि प्रश्नपत्रको सबल र दुर्बल पक्षहरूलाई निम्नानुसार भएको ठहर गरी राखिएको छ :

५.२.१. सबल पक्ष

- प्रश्नपत्र विशिष्टीकरण तालिका अनुरूप नै अङ्कभार राखिएकोले प्रत्येक प्रश्न उपयुक्त नै देखिन्छ,

- प्रतिनिधि प्रश्नपत्र पाठ्यक्रम अनुरूप नै भएको पाइन्छ,
- प्रश्नपत्रमा प्रश्नहरू सरलदेखि जटिलतिरको क्रममा मिलेको देखिन्छ,
- प्रतिनिधि प्रश्नहरू विषयवस्तुको क्षेत्र र प्रश्नहरूको तालमेल राम्ररी मिलेको पाइन्छ,
- विशुद्ध पढाइ सिप, विशुद्ध लेखाइ सिप, पढाइ लेखाइ एकीकृत सिप व्यकरणात्मक सिप जस्ता पक्षको परीक्षण गर्ने प्रश्नहरूको निर्माण गरी भाषिक पक्षको परीक्षण गर्ने र प्रश्नहरूको निर्माण गरी भाषिक पक्षको संयोजन र सन्तुलन मिलाउन खोजेको देखिन्छ,
- प्रश्नपत्रलाई व्यवहारिक बनाउन राम्रो प्रयास गरिएको छ,
- प्रश्नहरूमा हुनुपर्ने विभेदकारिताको गुणलाई प्रश्नपत्रमा पालना गरिएको छ,
- प्रतिनिधि प्रश्नपत्रका लागि उपयोग गरिएको कागज, छपाइ, सफाइ र प्रश्नको आकार ठिकै देखिन्छ।

५.२.२ दुर्बल पक्ष

- प्रतिनिधि प्रश्नहरूमा केही प्रश्न निर्देशनहरू अन्योलपूर्ण देखिन्छन्,
- व्याख्यात्मक र कथा/जीवनी/चिठी लेखनमा अङ्कभारमा अनुपयुक्तता देखिन्छ,
- शीर्ष निर्देशनमा अङ्ग्रेजी प्रयोग गर्नु भाषागत त्रुटि देखिन्छ,
- व्यवहारिक दृष्टिकोणले जीवनी लेखन सम्बन्धी प्रश्न विद्यार्थीको क्षमता विकासका आधारमा सान्दर्भिक देखिदैन,
- प्रश्न नं. ६ को 'ख' मा निर्देशनले दोहोरो अर्थ दिई अन्योलता सिर्जना गरेको देखिन्छ,
- प्रश्नहरूका उपप्रश्नहरूमा कतै रोमन अक्षर पनि प्रयोग गरी भाषागत त्रुटि देखिन्छ।

५.३ सुभावहरू

यस अध्ययन कार्यबाट नेपालको माध्यमिक तहको महत्त्वपूर्ण परीक्षा मानिने एस.ई.ई. परीक्षालाई अझ स्तरीय मापन र मूल्याङ्कनको साधनका रूपमा सुधार र विकास गर्नका लागि सम्बन्धित निकाय र पक्षको ध्यानाकर्षण गर्न निम्न सुभावहरू दिइएका छन् :

- नेपाली विषय भएकाले सम्बन्धित बाध्यात्मक स्थिति बाहेक अन्य अवस्थामा देवनागरी लिपिको मात्र प्रयोग उचित हुने देखिन्छ,

- प्रश्नपत्रमा अङ्कभारसँगै समय वितरण गर्ने अथावा लामा उत्तर आउने प्रश्नहरू, सङ्क्षिप्त उत्तर आउने प्रश्नहरू र वस्तुगत प्रश्नहरू तीन समूह राखी समय भाग लगाउनु उचित हुन्छ,
- व्याख्यात्मक प्रश्नको र जीवनी/कथा लेख्ने प्रश्नको अङ्कभार न्यून भएकाले विशिष्टीकरण तालिकाको निर्माण गर्दा नै अङ्कभार बढाउन उचित हुने देखिन्छ,
- जीवनी लेखन जस्ता माथिल्लो क्षमताको प्रश्नहरू निर्माण नगर्नु उपयुक्त देखिन्छ,
- प्रश्नपत्रमा प्रश्नहरूको अनुक्रम मिलाउँदा अङ्कभार बढी भएका र समय बढी लाग्ने प्रश्न सुरुमा राखी कम अङ्कभार र समय थोरै लाग्ने प्रश्न पछाडि क्रममा राख्न विशिष्टीकरण तालिका निर्माण गर्दा ध्यान पुऱ्याउनु उचित हुनेछ,
- प्रश्न निर्माणकर्ता र सम्पादन पक्ष चनाखो भएर भाषिक त्रुटिलाई हटाउन सकिन्छ ।

५.४ उपयोगिता (कार्यान्वयन)

कुनै पनि अनुसन्धान कार्यले नयाँ कुराको खोजी वा पहिले गरिएका अध्ययनको पूर्वव्याख्या र अध्ययन गर्ने भएकाले प्रस्तुत शोधकार्य पनि विभिन्न क्षेत्रमा उपयोगी हुने अपेक्षा गरिएको छ । अध्ययन अनुसन्धानबाट निस्कने नयाँ निष्कर्ष र सुझावलाई कार्यान्वयन गर्ने विभिन्न क्षेत्र नै शोधको उपयोगिताको क्षेत्र हुने हुँदा अनुसन्धान कार्य कुनै पनि उपयोगमा आएन भने शोधकार्यको कुनै अर्थ हुँदैन ।

प्रस्तुत शोधपत्र २०७५ सालको नेपाली प्रश्नपत्रको अध्ययन निम्न बमोजिमका तहमा उपयोगी रहेको छ :

५.४.१ नीतिगत तह

- भाषिक सिपहरूको निर्धारण गर्छ,
- विशिष्टीकरण तालिकाको विषयवस्तु र अङ्कभार निर्धारण गर्छ,
- भाषा पाठ्यक्रममा उचित विषयवस्तुको छनोट गर्छ,
- भाषा पाठ्यक्रमका लागि उपयुक्त मूल्याङ्कनका साधनहरूको निर्धारण गर्छ,
- प्रश्नपत्रमा विश्वसनीयता, वैधता, व्यावहारिकता, विभेदकारिता, स्तरीयता जस्ता गुण निर्धारण गरी स्तरीय प्रश्न निर्माण गर्छ,

- भाषिक सिप मूल्याङ्कनका लागि चारै ओटा सिपको सन्तुलन मिलाई प्रश्न निर्माण गर्छ,
- माध्यमिक तहमा पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र विशिष्टीकरण तालिकाको सन्तुलनमा सुधारात्मक मूल्याङ्कन गर्छ ।

५.४.२ कार्यान्वयन तह

- प्रश्न निर्माणका सैद्धान्तिक आधारका साथै प्रयोगात्मक आधार निर्माणका लागि उपयोगी हुन्छ,
- पाठ्यक्रम र विशिष्टीकरण तालिकाले अपेक्षा गरेको कुरा पूरा गर्न शिक्षक र सम्बन्धित पक्षलाई सचेत गराउँछ,
- भाषाका चारै ओटा सिप एकीकृत रूपमा शिक्षण गर्ने मूल्याङ्कनात्मक सचेतना प्रदान गर्छ,
- प्रश्न निर्माणको अन्तिम रूप तयारी गर्नुभन्दा पहिले पूर्वपरीक्षणका लागि यस प्रतिनिधि प्रश्नद्वारा लक्षित समूहले परीक्षण गरी प्रश्नको स्तरीयता कायम गर्न उपयोगी हुन्छ,
- राष्ट्रभाषा नेपालीमा राष्ट्रिय भाषा र भाषिकाहरूको प्रभावलाई ध्यान दिई मूल्याङ्कन गर्ने सोचको विकास गर्छ ।

५.४.३ आगामी अनुसन्धानका लागि शीर्षक

- नेपाली विषयका प्रश्नपत्रहरूमा उच्च दक्षता र न्यून दक्षताका प्रश्नपत्रहरूको विश्लेषण र अध्ययन,
- कक्षा ८ को वार्षिक परीक्षामा सोधिने नेपाली विषयको प्रश्नपत्रको अध्ययन र विश्लेषण,
- एस.ई.ई. परीक्षामा उपयोग गरिएका नेपाली विषयको प्रश्नहरूमा व्यावहारिक सिप परीक्षणको तुलनात्मक अध्ययन,
- नेपाली विषयका प्रश्नपत्रहरूको सैद्धान्तिक पक्ष र व्यावहारिक पक्षको अन्तर सम्बन्धी तुलनात्मक अध्ययन,
- माध्यमिक तह नेपाली विषयका पाठ्यक्रम र विशिष्टीकरण तालिकाको तुलनात्मक अध्ययन ।

सन्दर्भ सूची

अधिकारी, हेमाङ्गराज र बद्रिविशाल भट्टराई (२०७०), **प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश**, काठमाडौँ : विद्यार्थी प्रकाशन प्रा.लि. ।

खनाल, पेशल र अन्य (२०७४), **शैक्षिक मापन तथा मूल्याङ्कन**, काठमाडौँ : 'जी' कम्प्युटर सेन्टर ।

गुप्ता, सुमित्रा (२०७३), **कक्षा आठको जिल्ला स्तरीय परीक्षा २०७२ मा सोधिएका प्रश्नपत्रको अध्ययन**, मोरङ : सुकुना बहुमुखी क्याम्पस नेपाली भाषा शिक्षा विभाग (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र) ।

चुडाल, नेत्रप्रसाद (२०७२), **कक्षा आठको जिल्ला स्तरीय परीक्षा २०६९ मा सोधिएका प्रश्नपत्रको अध्ययन**, मोरङ : सुकुना बहुमुखी क्याम्पस नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र) ।

ढकाल, शान्तिप्रसाद र तीर्थराज खतिवडा (२०७३), **नेपाली भाषा र साहित्य शिक्षण**, काठमाडौँ : पिनाकल पब्लिकेसन प्रा.लि. ।

दाहाल, हीमा (२०७२), **एस.एल.सी. परीक्षा २०७१ मा सोधिएका नेपाली विषयका प्रश्नहरूको तुलनात्मक अध्ययन**, इटहरी : जनता बहुमुखी क्याम्पस नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र) ।

न्यौपाने, टड्कप्रसाद र अन्य (२०६७), **सामान्य भाषाविज्ञान**, काठमाडौँ : सनलाईट पब्लिकेसन ।

प्रसाई, युवराज (२०७३), **प्रवेशिका परीक्षा २०७० सालका नेपाली विषयका प्रश्नपत्रको अध्ययन**, इटहरी : जनता बहुमुखी क्याम्पस नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र) ।

राई, हुकुमसिंह (२०६९), **अनिवार्य नेपाली र ऐच्छिक नेपाली कक्षा ११ का २०६८ सालमा सोधिएका प्रश्नहरूको अध्ययन**, इटहरी : जनता बहुमुखी क्याम्पस नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र) ।

शर्मा, केदाप्रसाद र माधवप्रसाद पौडेल (२०७३), नेपाली भाषा र साहित्य शिक्षण, काठमाडौँ :
विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

शाह, सुगन्धीकुमारी (२०६९), अनिवार्य नेपाली र ऐच्छिक नेपाली कक्षा ११ का २०६८ सालमा
सोधिएका प्रश्नहरूको अध्ययन, इटहरी : जनता बहुमुखी क्याम्पस नेपाली शिक्षा विभाग,
(अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र) ।

व्यक्तिवृत्त

नाम : सरस्वती अधिकारी
जन्म मिति : २०५१/०५/०७
जन्मस्थान : प्रकाशपुर-४, सुनसरी
माता : उर्मिला अधिकारी
पिता : आनन्द अधिकारी
पति : अनिल दाहाल
लिङ्ग : महिला
राष्ट्रियता : नेपाली
धर्म : हिन्दु
स्थायी ठेगाना : इटहरी-५, पचरूखी
सम्पर्क नं. : ९८०७०१४६०२
इमेल : sarudahal798@gmail.com

शिक्षा

तह	शिक्षण संस्था	उत्तीर्ण वर्ष
प्रवेशिका	श्री प्रकाश उच्च मावि	२०६६
प्रमाणपत्र	श्री प्रकाश उच्च मावि	२०६९
स्नातक	सप्तकोशी बहुमुखी क्याम्पस	२०७३
स्नातकोत्तर	श्री जनता बहुमुखी क्याम्पस, इटहरी, सुनसरी	अध्ययनरत

SEE 2075 (2019)

अनिवार्य नेपाली

नयाँ पाठ्यक्रम

दिइएका निर्देशनका आधारमा आफ्नै शैलीमा सिर्जनात्मक उत्तर दिनुहोस् ।

समय: २ घण्टा १५ मिनेट

पूर्णाङ्क - ७५

सबै प्रश्नहरूको उत्तर दिनुहोस् ।

Answer all the questions.

समूह 'क' (Group 'A')

१. समूह 'क' मा दिइएका शब्दका अर्थ समूह 'ख' बाट पहिचान गरी जोडा मिलाउनुहोस् । २

समूह 'क'

प्रयत्न

लाञ्छना

वर्को

ब्यारेक

समूह 'ख'

दोष

मजेत्रो

प्रयास

कारागार

भुइँतला

छाउनी

२. कोष्ठकबाट मिल्ने शब्द छानी खाली ठाउँमा भर्नुहोस् । २

(क) 'आदी' को विपरीतार्थी शब्द हो । (अन्त्य, सुरु, प्रारम्भ)

(ख) 'आँट' को पर्यायवाची शब्द होइन । (साहस, डर, हिम्मत)

(ग) अनेकार्थी शब्द हो । (ढोका, ताल्चा, साँचो)

(घ) श्रुतिसमभिन्नार्थी शब्द हुन् । (कोश-कोस, जोस-होस, गाँस-वास)

३. अर्थ स्पष्ट हुने गरी वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् : २

छमछमी, जलबिन्दु

४. (क) तलका शब्द समूहबाट शुद्ध शब्द छानेर लेख्नुहोस् । १

(अ) i) समावेश ii) शमावेश iii) षमावेश iv) समावेश

(आ) i) पंचतत्त्व ii) पमचतत्त्व iii) पन्चतत्त्व iv) पञ्चतत्त्व

(ख) तलका वाक्यलाई शुद्ध पारी लेख्नुहोस् । २

उनले नजिकै गएर कोटहेदै सोधिन्, यो के भयो, कसरि यस्तो भयो हरे, अब के हुन्छ ?

५. रेखाङ्कित शब्दहरूको पदवर्ग छुट्याउनुहोस् । ३

हरे ! हामी नेपाली जनता किन प्राकृतिक विपत्तिबाट भनभन सताइन्छौ हँ ?

६. (क) तलका उपसर्ग र प्रत्यय लगाई एक एक ओटा शब्द बनाउनुहोस् । २
उपसर्ग : दुर् अ
प्रत्यय : यौली, एली
- (ख) तलका शब्दहरूको समास वा विग्रह गर्नुहोस् । १
दोभान, लोकमा प्रिय
७. कोष्ठकमा दिइएका धातु र सङ्केतका सहायताले खाली ठाउँ भर्नुहोस् । २
(क) कल्पना पुरस्कृत । (हु : पूर्ण भूत)
(ख) बाउसेहरू घर । (फर्क : अपूर्ण भविष्यत्)
(ग) उनीहरू परीक्षामा सफल । (हु : इच्छार्थक)
(घ) यस वर्ष सबै विद्यार्थीहरू उत्तीर्ण । (गर् : सम्भावनार्थ)
८. कोष्ठकमा दिइएका निर्देशानुसार वाक्य परिवर्तन गर्नुहोस् । ४
(क) म त आज निकै थाकेँ । (भाववाच्य)
(ख) रीताले गीत गाई । (प्रेरणार्थक)
(ग) उनीहरू यहाँ आउँछन् । (अकरण)
(घ) वृक्षरोपण गरिएन त्यसैले पहिरो गयो । (सरल वाक्य)
९. अभ्यस्त भूतकालको फरक फरक क्रियापदको प्रयोग गरी तीन वाक्यमा तपाईंले विगतमा गर्ने गरेका कामको वर्णन गर्नुहोस् । ३
१०. दिइएको गद्यांश राम्ररी पढी सोधिएका प्रश्नहरूको उत्तर दिनुहोस् । ५
विश्वव्यापीकरणमा नाफाको पछाडि दौडिने, सहरी जीवनमा व्यस्त, मेसिन र सूचना प्रविधिमा रमाउने भएपछि मानवीय सम्बन्धहरू कमजोर हुन्छन् । भौतिक वस्तुप्रतिको बढ्दो मोहसँगै अनि सुविधाभोगी सामानहरूको बढ्दो उत्पादनसँगै मानिस खाने पिउने, मोजमस्ती गर्ने अर्थात् भोगवादी बन्ने हुन्छ । नैतिक मूल्यमा ह्रास आउँछ । बेरोजगारी बढेपछि चोरी, डकैती, हत्या, हिंसा र अराजकता बढ्छ । यस्तो अवस्थामा हातहतियार हुनेहरू, बलियाहरूको बोलवाला हुन्छ । स्थानीयकरणमा भने आफ्नो क्षमताअनुसार जोसुकैले सानोठुलो काम पाउने अवस्था हुन्छ । सामुदायिक विकास हुन्छ । आत्मनिर्भरता बढ्छ । राष्ट्रिय स्वाभिमान, राष्ट्रिय गौरव र पुर्खाहरूको गौरवको संरक्षणमा सहयोग पुग्छ । परम्परागत मूल्य, मान्यता, स्थानीय सम्पदा, जैविक विविधता आदिको संरक्षण हुन्छ । गाउँगाउँसम्म टोलटोलसम्म चेतना पुग्छ ।
- प्रश्नहरू :**
(क) विश्वव्यापीकरणका मुख्य विशेषता के के हुन् ?
(ख) किन विश्वव्यापीकरणलाई भन्दा स्थानीयकरणलाई राम्रो मानिन्छ ?
(ग) 'स्थानीयकरणमा' शब्दमा कुन कारक र कुन विभक्ति प्रयोग भएको छ ?

- (घ) अनुच्छेदमा प्रयोग भएको “बेरोजगारी बढेपछि चोरी, डकैती, हत्या, हिंसा, अराजकता बढ्छ ।” भन्ने वाक्यलाई मिश्र वाक्यमा परिवर्तन गर्नुहोस् ।
- (ङ) नाफाको विपरितार्थ शब्द लेखी त्यस शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् ।

११. तलको गद्यांश पढी सोधिएका प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् ।

५

भाइटीकामा दिदीबहिनीले दाजुभाइलाई टीका लगाइदिने र आशीर्वाद दिने जुन परम्परा छ त्यो पनि पूर्णतः लोक विश्वासमा आधारित देखिन्छ । त्यो आशीर्वाद मूलतः शत्रु विनाससँग सम्बन्धित छ । तिहारमा दिदीबहिनीले दाजुभाइलाई टीका लगाइदिएर आशीर्वाद दिएपछि दाजुभाइका सम्पूर्ण शत्रुहरूको विनाश हुने कुरामा विश्वास गरिन्छ । टीका लगाइसकेपछि दिदीबहिनीले ज्येष्ठता क्रमअनुसार हरेक भाइका नाममा उनका शत्रु विनाश होऊन् भन्ने अभिप्रायले घरको ढोकाको सँधारमा ओखर फुटाएर मेरा फलाना दाजुभाइका शत्रु बैरी घज्याम घुजुम भन्ने गर्छन् । ठिक त्यसै बेला त्यस दाजु वा भाइले ओखरको घाँजीबाट बनाएको परिकार खाने गर्छन् । त्यसो गरेमा शत्रुहरूको विनाश हुने कुरामा विश्वास गरिन्छ । तिहारलाई दाजुभाइ र दिदीबहिनी बिचको पवित्र मैत्रीका रूपमा मनाइन्छ । दिदीबहिनीको टीका र आशीर्वादले भाइटीकाको गौरव बढाउँछ । भाइटीका नेपालका अधिकांशलाई मन पर्ने र पारिवारिक मिलन गराई आत्मीय सम्बन्ध विकास गर्ने पर्व पनि हो ।

प्रश्नहरू:

- (क) भाइटीका केमा आधारित चाड हो ?
- (ख) दाजुभाइका शत्रु कसरी विनाश हुन्छन् ?
- (ग) ओखरलाई दिदीबहिनी र दाजुभाइले के के गर्छन् ?
- (घ) केले भाइटीकाको गौरव बढाउँछ ?
- (ङ) भाइटीकाले कसरी पारिवारिक मिलन गराउँछ ?

१२. तलको गद्यांशबाट चार ओटा टिपी सारांश लेख्नुहोस् ।

२+३=५

थाइका नेपालीहरूको राम्रो व्यवसाय हो । धेरै मानिस थाइका व्यवसायमा आश्रित छन् । आजभोलि विभिन्न जातिका मानिसहरू पनि यसमा संलग्न हुन थालेका छन् । थाइका व्यवसायमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूसमेत सहभागी हुन थालेका छन् । हजारौं मानिसले यसलाई मुख्य पेसा बनाएका छन् । बसेनि अरबौं रुपियाँका थाइका विदेशमा विक्री हुन्छन् । संसारमा थाइकाका साथसाथै बुद्ध सम्बन्धी मूर्तिहरूको पनि उत्तिकै माग छ । कतिपय बौद्धमार्गीहरू थाइकाका साथसाथै बुद्धका मूर्तिहरू पनि लैजान्छन् । नेपालमा बुद्ध सम्बन्धी मूर्तिको उत्पादन पनि हुने गरेको छ । बुद्ध र भृकुटीको जन्मथलो, कतिपय बुद्ध गुरुहरूको कर्म र ज्ञानको थलोका रूपमा रहेको नेपाल संसार भरकै बौद्धमार्गीहरूको प्रमुख गन्तव्य पनि हो । यसर्थ थाइका र मूर्तिलाई सँगसँगै प्रवर्धन गर्न सके नेपाल बुद्ध सम्बन्धी सामग्री उत्पादन र विक्री गर्ने संसारकै प्रमुख राष्ट्र बन्न सक्छ । हामीले हाम्रा थाइकालाई प्रवर्धन गरेर संसारभरको मागलाई पूरा गर्न सकेमा हाम्रा लागि यो वरदान साबित हुने छ ।

क्रमशः

१३. तलका कुनै एक प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

४

क) दिइएका बुँदाहरूको आधारमा छोटो जीवनी तयार पारी शीर्षक पनि दिनुहोस् ।

नाम : पारिजात

वास्तविक नाम : विष्णुकुमारी वाइवा

जन्ममिति : वि.सं. १९९४

जन्मस्थान : दार्जिलिङ

पिता : के.एन. वाइवा

माता : अमृता मोक्तान

प्रमुख कृति : शिरीषका फूल, बैँसको मान्छे, महत्ताहीन आदि उपन्यास, सडक र प्रतिभा, आदिम देश आदि कथा सङ्ग्रह, आकाङ्क्षा, बैँसालु वर्तमान आदि कविता सङ्ग्रह र अन्य थुप्रै ग्रन्थहरूको सिर्जना

सम्मान/पुरस्कार : मदन पुरस्कार, गडकी वसुन्धरा पुरस्कार, सर्वश्रेष्ठ पाण्डुलिपि पुरस्कार, नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठानद्वारा विद्वत्वृत्ति आदि

प्रमुख साहित्यिक विशेषता : विसङ्गतिवाद, अस्तित्ववाद, शून्यवाद, प्रगतिवाद जस्ता आधुनिक वादहरूको प्रभावबाट साहित्य रचना गर्ने शीर्षस्थ नारी प्रतिभा
- साहित्यले समाज सुधार गर्न सक्नुपर्छ भन्ने भाव व्यक्त गर्ने लेखिका
- शारीरिक रूपमा अशक्त भएर पनि मानसिक प्रतिभाले सम्पन्न सङ्घर्षशील नारी प्रतिभा

मृत्यु : वि.सं. २०५० वैसाख ५ गते, काठमाडौँ ।

(ख) विदेशमा गई धन कमाउन लालायित साथीलाई स्वदेशमै बसी श्रम र सिप खर्चिएर स्वदेशको उन्नतिमा लाग्न सल्लाह दिँदै एउटा चिठी लेख्नुहोस् ।

१४. कुनै एक उद्धरणको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्नुहोस् ।

४

(क) आफ्नो जीवनकालमा दुनियाँको हित हुने काम गर्नसक्नु जीवनको सार्थकता हो ।

(ख) वस्तुतः बडप्पनको मनस्थितिमा आज उनको जम्मै दुर्दान्त तन, बर्बरता, क्रोधी स्वभाव साराका सारा मानौँ लोप हुन गएका थिए ।

१५. तलका कुनै दुई प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् ।

२x४=८

(क) तलका कविताको अंश पढी सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् ।

आइन् वर्षा हररर चढी वायुपङ्खी विमान

पाङ्ग्रा घर्षी शिखर गरजी थर्कियो आसमान

भिल्के भिल्का, अचल मुख भो त्रासले नील गाढा

चूली नाघिन् प्रकृति कलिलिन्, देखिँदै दूर टाढा

प्रश्नहरू :

- (अ) वर्षा कसरी आउँछिन् ?
 (आ) वर्षा ऋतुका विशेषता के के हुन् ?

ख) तलका जीवनीको अंश पढी सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् ।

नेपालमा बसेर केही गर्न सकिँदैन भन्ने सङ्कीर्ण सोचाइ बोकेर विदेश पलायन हुनेहरूका निमित्त रुइत आदर्श दृष्टान्त बनेका छन् । सादा जीवन र उच्च व्यवहारमा विश्वास राख्ने रुइत निःस्वार्थ रूपले मानव सेवामा समर्पित छन् । धैर्य, साहस, दृढ, इच्छाशक्ति र सङ्घर्षले नै मानिस जीवनमा सफल हुन सक्छ भन्ने प्रेरणा उनको जीवनीबाट पाउन सकिन्छ ।

प्रश्नहरू :

- (अ) रुइतको जीवनीबाट कस्तो प्रेरणा पाइन्छ ?
 (आ) सन्दुक रुइतले कस्ता कुराको साहस गरे ?

(ग) तलको कथाको अंश पढी सोधिएका प्रश्नका उत्तर दिनुहोस् ।

लाल खटियामा थचक्क बस्यो । आमाले उसको ब्रस जस्तो सुक्खा कपालमा सुम्सुम्याउँदै लामो सास फेर्दै भनिन, नरो बा, के लाग्छ त ? हामी गरिब । लालको रुवाइ बन्द भइसकेको थियो । बिस्तारै भन्यो, “हामी गरिबकहाँ लक्ष्मीको सवारी हुन ?”

प्रश्नहरू :

- (अ) लाल किन रोएको थियो ?
 (आ) लाल कस्तो पात्र हो ?

१६. 'लक्ष्मीपूजा' कथाको पात्र लालका ठाउँमा यदि तपाईं हुनुभएको भए तपाईंको भूमिका कस्तो हुन्थ्यो ? तर्क दिई लेख्नुहोस् ।

४

१७. कुनै एक प्रश्नको लामो उत्तर दिनुहोस् ।

८

(क) 'प्रत्यागमन' कथाको तलको अंश पढी सोधिएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् ।

खोपामा टुकीको धमिलो बत्ती बलिरहेको, निर्मल, हरि र वसुधाहरू मैला लुगा लगाएर खाटमुनिको सुकूलमा बसेर तरकारीसँग चिउरा फाँक्न लागेका । निर्मल अत्यन्त दुब्ला, छुस्स दारी पालेका, हरि र वसुधा पनि ओइलाएका फूल जस्ता कान्तिहीन, घर एकदम श्रीहीन । यी सबै दृश्य देखेर रामुका गहभरि आँसु भयो, मन मनमा भने “शिव ! शिव !! मैले आफ्ना परिवारको कति ठुलो अनिष्ट गरें । परमेश्वर, म कृतघ्न हुँ । मेरो पौरखलाई धिक्कार छ ।”

प्रश्न :

रामुले आफूलाई कृतघ्न ठान्नुका कारणहरू चर्चा गर्नुहोस् ।

क्रमशः

(ख) 'म सडक बोल्दैछु' कविताका तलका पङ्क्तिहरू पढी सोधिएको प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् ।

मलाई भ्रु र सडक
 खत्तम र रद्दी सडक भन्नेहरू
 आफूलाई कुखुराको गुलाफी फूल सम्भेर
 सुरक्षित घुमफिर गर्नेहरू
 जसलाई सोधनुपर्ने हो उहीसँग सोध
 सडक किन यस्तो भयो
 मलाई मात्र सरापेर भएन
 म लाञ्छित, थकित र शब्दहीन सडक बोल्दै छु ।

प्रश्न :

सडकले आफूलाई किन लाञ्छित, थकित र शब्दहीन ठानेको छ ? स्पष्ट पार्नुहोस् ।

१८. तलका कुनै एक शीर्षकमा कम्तीमा १५० शब्दसम्मको निबन्ध लेख्नुहोस् । ८

- (क) व्यावसायिक शिक्षाको महत्त्व
- (ख) अपाङ्गहरूप्रति मेरो भूमिका
- (ग) यातायात र विकास

करण तालिका २०७३
(सैद्धान्तिक मूल्याङ्कन)

विषय : नेपाली

पूर्णाङ्क : ७५

क्षेत्र -पढाइ र लेखाइ।	विधा	ज्ञान	बोध	व्यावहारिक सिप	उच्च दक्षता	जम्मा प्रश्न	उत्तर दिनुपर्ने प्रश्न सङ्ख्या	अङ्क भार	समय	स्पष्टीकरण
१. शब्द भण्डार	अर्थ लेखन	१				१	१	२	१२ घण्टा (मिनट)	पाठमा प्रयोग भएका कुनै ४ ओटा शब्द (तत्सम-२, तद्भव-१ र आगन्तुक-१ र तिनको अर्थविच जोडा मिलाउन लगाउने । जोडा मिलाउन दिँदा शब्द सङ्ख्यामन्दा अर्थ सङ्ख्या कम्तीमा २ ओटा बढी दिनुपर्ने ।
	शब्द पहिचान	१				१	१	२	४	पाठ्यपुस्तकमा प्रयोग भएका विपरीताधी-१, पर्यायवाची-१, अनेकाधी-१ र श्रुतिसम भिन्नाधी-१ शब्द पर्ने गरी दिएर सङ्केतबमो जिम खाली ठाउँ भर्ने लगाउने ।
	वाक्यमा प्रयोग			१		१	१	२	४	पाठ्यपुस्तकमा प्रयोग भएका अनुकरणान्मक, प्राविधिक/पारिभाषिक, उखान, टुक्रा र निपात मध्येबाट कुनै २ ओटा दिई वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउने ।
२. हिज्जे (वर्ण बिन्यास, लेख्न चिह्न र पदयोग तथा वियोग)	शुद्धीकरण (क) शब्दको तहमा			१		१	१	१	२	व/व, श/ष/स र पञ्चम वर्ण प्रयोग भएका शब्दहरूमध्ये कुनै दुई शब्दको शुद्ध रूप छानेर लेख्ने र ओटा बहु वैकल्पिक प्रश्न सोच्ने ।

विशिष्टीकरण तालिका, कक्षा १८

	ख. वाक्यको पहिना	१		१	१	२	४	एउटा शब्दमा एउटा मात्र अक्षरीय पत्ते गरी लेख्न विहिन-१, पदयोग र पद विभाग -१, इत्य-१ र दीर्घ-१ पत्ते गरी ४ ओटा अक्षरी भएको वाक्य दिई झुठ पार्ने लगाउने ।
३	ज्याकरण						५	नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियापदबाट ४ ओटा र अव्यय नामधेयौं, क्रियाधेयौं, सर्वोच्चक, निधान, विस्मयार्थकोष्ठक। बाट २ गरी करक फरक रूपका कुनै ६ ओटा शब्द पत्ते गरी एउटा अनुच्छेद दिने र रेखाङ्कन गरी पहिचान गर्ने लगाउने ।
	ख. शब्द निर्माण	१		१	२	४	कुनै छोटो पदमा दिई कम्तीमा दुई ओटा उपरमा लागेका र कम्तीमा दुई ओटा प्रत्यय साँघेर बनेका शब्द दिएर निम्नको पहिचान गरी लेख्न लगाउने का दुई ओटा उपरमा र दुई ओटा प्रत्यय दिई शब्द निर्माण गर्ने लगाउने	
	अ. उपरमा र प्रत्यय							
	आ. समास र विग्रह	१		१	१	२	विग्रह भएको शब्द एउटा र समास शब्द एउटा दिई समास का विग्रह गर्न लगाउने वा विग्रह र समास भएका कम्तीमा एक एक ओटा शब्द प्रयोग भएको कुनै छोटो गद्यका दिई एक एक ओटा समास शब्द र विग्रहिन अवस्था पहिचान गरेर समास का विग्रह गर्ने लगाउने ।	
	ग. काल, पद र भाव अर्थ	१		१	२	४	काल र पदबाट २ र भाव अर्थबाट २ ओटा धातु सङ्केत गरी वाक्य पूरा गर्ने लगाउने ।	

	(घ) वाक्य परिवर्तन तथा संश्लेषण विश्लेषण		१		१	१	१	१	कोष्ठकमा निर्देश गरेर निम्नवर्माजिम ४ वाक्य परिवर्तन गर्न लगाउने : (क) कर्तृ, कर्म वा भाववाच्यमध्ये कुनै एक वाच्य दिई अर्को वाच्यमा परिवर्तन गर्न लगाउने (ख) सामान्य वाक्यलाई प्रेरणाशंक वाक्यमा परिवर्तन गर्न लगाउने (ग) कुनै एक वाक्य दिएर लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, करण, अकरणमा परिवर्तन गर्न लगाउने (घ) दुई ओटा वाक्य दिएर एउटै वाक्यमा संश्लेषण गर्न लगाउने वा एउटा वाक्य दिएर दुई वाक्यमा विश्लेषण गर्न लगाउने वा सरल, संयुक्त र मिश्रमध्ये कुनै एक वाक्य दिएर अर्को वाक्यमा परिवर्तन गर्न लगाउने ।
	(ङ) स्वतन्त्र वाक्य रचना (वर्णन)		१		१	१	१	१	क्रियाको खास काल, पक्ष वा क्रियाको अर्थ/भावमध्ये कुनै एकको कोटी तोकेर ३ वाक्यमा कुनै विषयको वर्णन गर्न लगाउने । (यसरी प्रश्न बनाउँदा माथि मूल्याङ्कनमा परेको कोटी पुनः नदोहोर्याउने ।)

१. पठन केंद्र	(क) चौध सम्बन्धी प्रश्नोत्तर दृष्टांत।	१							कृते गद्यांश दिई विनियममौजम ५ अंटा प्रश्न मौजे : (क) पाठना गद्यांश आधरित भई एउटा तथ्यपरक र अकी अनुमानात्मक गती दुई प्रश्न मौजे । (ख) कारकहरूमध्ये कुनै एक कारक र विभक्ति प्रयोग भाएको वाक्य पाठ गद्यांश वाट खोजेर लेख्न लगाउने । (ग) पाठ गद्यांश ना प्रयोग भएका मरु, सञ्ज्ञा वा मिश्र वाक्यलाई मरुत भए मिश्र वा सञ्ज्ञामा, मिश्र भए मरुत वा सञ्ज्ञामा र सञ्ज्ञा भए मिश्र वा मरुतमा परिवर्तन गर्ने लगाउने । (घ) अनुच्छेदबाट विचरिनाकी, पञ्चाङ्गवाची र अनेकारी शब्द पहिचान गर्ने लगाउने र त्यस शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्ने लगाउने ।
	(ख) चौध सम्बन्धी प्रश्नो त्तर (अदृष्टांत)।	१							गद्य विद्याबाट बर्तीमा १५० शब्दसम्मको अनुच्छेद दिई एक वा दुई वाक्यमा उल्लर आउने तथ्यपरक, सन्दर्भबोधक, प्रक्रियाबोधक आदि ५ अंटा प्रश्न मौजे ।
३. बुद्धा टिपेट र माराश दृष्टांत।	बुद्धा टिपेट र माराश	१							गद्य विद्याका पाठबाट बर्तीमा १५० शब्दसम्मको दृष्टांत दिई ४ अंटा बुद्धा टिपेट माराश लेख्न लगाउने ।

३. निर्देशानुसार स्वतन्त्र रूपान्तरण, व्यङ्ग्यपूर्ण भावना, व्यङ्ग्यपूर्ण भावना, व्यङ्ग्यपूर्ण भावना	कथा जीवनी, एकाङ्की, मनोवाक्य, व्यङ्ग्यपूर्ण भावना, व्यङ्ग्यपूर्ण भावना									बुद्धि दिई कथा जीवनीकाट एक र एकाङ्की मनोवाक्य व्यङ्ग्यपूर्ण भावना, व्यङ्ग्यपूर्ण भावना वा निवेदन वाट एक गरी दुई प्रथम कोशर कुनै एक प्रथमको उत्तर दिन लगाउने ।
३ भाव विस्तार व्याख्या मध्यमद्वारा व्याख्या	कथा कौबना जीवनी निवन्ध									कथा कौबना निवन्ध जीवनी विधाकाट कुनै दुई विधाकाट पृथक दिई कुनै १ को भावविस्तार, व्याख्या वा मध्यमद्वारा व्याख्या गर्ने लगाउने ।
२. पाठगत जेउ	क. कथा, कौबना, जीवनी, प्रबन्ध निवन्ध ख. मन्दमंभा आङ्गारिन ग. मर्दिशन उत्तरात्मक	१	१	२	३	४	५	६	७	निवन्धमौखिक दिन प्रथम मोडी कुनै दुई प्रथमको उत्तर दिन लगाउने । क. पाठपुस्तकका कथाकाट कुनै अंग उद्धृत गरी त्यसका आङ्गारमा विषयवस्तु लेखे, घटना वर्णन, मूल भाव वा मन्दमंभा, खनिव विषय सम्बन्धी कम्तीमा ५ वाक्यमा उत्तर दिने खालका मर्दिशन उत्तरात्मक २ प्रथम मोडी ख. पाठपुस्तकका कौबनाकाट कुनै अंग उद्धृत गरी त्यसका आङ्गारमा विषयवस्तु उल्लेख, वर्णन, मूल भाव वा मन्दमंभा सम्बन्धी कम्तीमा ५ वाक्यमा उत्तर दिने खालका मर्दिशन उत्तरात्मक २ प्रथम मोडी ग. पाठपुस्तकका जीवनी, निवन्ध प्रबन्धमौखिक कुनै एक विधाकाट सवांग उद्धृत गरी त्यसका आङ्गारमा विषयवस्तु लेखे, घटना वर्णन गर्ने, मूल भाव वा मन्दमंभा उल्लेख गर्ने, खनिव विषय सम्बन्धी कम्तीमा ५ वाक्यमा उत्तर दिने खालका मर्दिशन उत्तरात्मक २ प्रथम मोडी ।

(ख) तार्किक शिल्प/समस्या समाधानात्मक												पाठ्यपुस्तकभित्रका कथा, जीवनी, प्रबन्ध/निबन्धको कुनै सन्दर्भ दिई आफ्ना विचारले पुष्टि गर्ने, तर्क दिने वा कुनै समस्या देखाई समस्या समाधान गर्ने खालका प्रश्न सोच्ने ।	
९. पाठगत बोध (लामो उत्तरात्मक)	कथा, कविता, जीवनी, प्रबन्ध/निबन्ध	२	२	१	२	१	२	१	२	१	२	१४	पाठ्यपुस्तकभित्र समावेश गरिएका कथा, कविता, जीवनी, प्रबन्ध/निबन्धमध्ये कुनै दुई विधाबाट पाठगत अर्थ वा सूचना दिई त्यसका आधारमा विश्लेषणात्मक, सिजनात्मक तथा समीक्षात्मक क्षमता परीक्षण गर्ने किसिमका कुनै दुई प्रश्न सोधी एकको उत्तर दिन लगाउने ।
१०. स्वतन्त्र रचना (सिर्जनात्मक)												१४	एक आत्मपरक र दुई बस्तुपरक गरी तिन शीर्षक दिने र कुनै एउटामा कम्तीमा १४० शब्दसम्मको निबन्ध लेख लगाउने ।

द्रष्टव्य :

१. (क) ज्ञान : यसमा प्रारम्भिक सिकाइका कुराहरू पढ्ने । विशिष्ट तथ्य, पुनः स्मरण, प्राप्त सूचना र प्रतिक्रियाको मूल्याङ्कन गर्ने खालका प्रश्नहरू यसअन्तर्गत सोधिने छन् ।

(ख) बोध : विद्यार्थीले सिकाइका कुराको व्याख्या र वर्णन गर्ने क्षमताको मूल्याङ्कन गर्ने खालका प्रश्नहरू यसअन्तर्गत सोधिने छन् ।

(ग) व्यावहारिक सिप : यसमा प्रयोग गर्ने र संयोजन गर्ने जस्ता व्यावहारिक क्षमता सम्बन्धी प्रश्नहरू सोधिने छन् ।

(घ) उच्च दक्षता : विचारको संयोजन र मूल्याङ्कन गर्ने क्षमता सम्बन्धी प्रश्नहरू यसअन्तर्गत सोधिने छन् ।

प्रयोगात्मक कार्यका लागि विशिष्टीकरण तालिका

क्र.स.	क्षेत्र (सुनाइ र बोलाइ)	परीक्षण गर्ने पक्ष	अङ्कभार	स्पष्टीकरण
१.	सुनाइ	श्रुतिबोध (भाव बोध अर्थ बोध सन्दर्भ बोध अनुमान तर्कलगायत)	१०	रेडियो, क्यासेट, मोवाइल वा अन्य विद्युतीय सामग्रीबाट समाचार, संवाद, साहित्यिक अभिव्यक्ति, वा अन्य सन्देशमूलक गद्यांश सुनाएर ज्ञान, बोध, सिप, प्रयोग र विश्लेषण तहसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोधी भन्न वा लेख्न लगाउने । वा १५० देखि दुई सय शब्दसम्मको कुनै गद्यांश वा पद्यांश (अदृष्टांश) सुनाएर उल्लिखित पाँच ओटै तहसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने । (पाँच ओटै तहको प्रतिनिधित्व हुने गरी १/१ ओटा गरी पाँच प्रश्न सोध्न सकिने)
२.	बोलाइ	(क) मौखिक वर्णन/ कथा कथन (ख) सस्वर वाचन	१० ५	कुनै विषयवस्तु, चित्र, परिवेश दिएर मौखिक वर्णन गर्न लगाउने वा जाने सुनेको कुनै कथा वा कसैको जीवनी भन्न लगाउने (यसरी वर्णन गर्दा वा कथा भन्दा वक्ताले बोलेको कुरामा स्पष्टता, प्रभावकारिता, शैली, भाषिक स्तर, शुद्धोच्चारण, गति, यति, लय र हाउभाउ जस्ता पक्षमा ध्यान दिने) कुनै पत्रपत्रिकाबाट १०० शब्दसम्मको गद्यांश वा पद्यांश दिएर गति, यति, लय मिलाएर भावानुकूल सस्वर वाचन गर्न लगाउने । (यसरी वाचन गर्दा स्पष्टता, भाषिक शुद्धता, प्रभावकारिता, गति, यति, लय र हाउभाउमा विशेष छ्याल गर्ने)
	जम्मा		२५	

द्रष्टव्य :

- (क) जान तहको प्रश्न : के, कुन, कहिले, कसले, कसलाई, कहाँ जस्ता प्रश्नार्थक शब्द राखी कुनै एउटा प्रश्न सोध्ने
- (ख) बोध तहको प्रश्न : सन्दर्भपरक कुनै एउटा प्रश्न सोध्ने
- (ग) सिप तहका प्रश्न : सुनेको कुरा सिलसिला मिलाई सङ्क्षेपमा भन्ने खालका वा काल, पक्ष, भाव, वाक्य गठन आदि मध्येबाट कुनै एउटा प्रश्न र कुनै प्रयोजनपरक क्षेत्रका शब्द, उखान, टुक्कालाई वाक्यमा प्रयोग गर्नुपर्ने मध्ये कुनै एउटा प्रश्न गरी जम्मा दुई प्रश्न सोध्ने
- (घ) विश्लेषण तहको प्रश्न : सुनाइएका सामग्रीको उपयुक्त शीर्षक, निष्कर्ष, सन्देश, शिक्षा आदिमध्ये कुनै एउटा प्रश्न सोध्ने ।त्यककवतक उभअगतभच दभभअप्यचवभ उयलखभचचव क मप्त,